

Selvitys lasten erityistarpeista ja tukimuodoista päivähoitossa □ Pikassoksen alueen seutukunnissa

Sari Salomaa-Niemi

Yhdessä teemme paremmin.

Pikassos Oy

Saatteeksi

Lähtökohtana tälle Sari Salomaa-Niemen tekemälle selvitykselle oli Pikassos Oy:n eli sosiaalialan osaamiskeskuksen varhaiskasvatuksen asiantuntijatyöryhmän kokoaminen syksyllä 2002. Asiantuntijaryhmän tehtävä on luoda perusta sille mikä olisi sosiaalialan osaamiskeskuksen luonteva tehtävä varhaiskasvatuksen laajassa kentässä ja toimijaverkostossa.

Jo ensimmäisessä kokouksessa kävi selväksi, että ns. erityislasten kysymys on monella tapaa akuutti. Tarve erityislastentarhanopettajien lisäämiseksi on ilmeinen, heistä on sekä pulaa että tarvittavia virkoja liian vähän. Toisaalta kysymys erityisyyden merkityksestä näytti olevan monitahoinen. Työn ja työntekijöiden organisointi sekä erityisosaamisen ja perusosaamisen välinen suhde ovat kysymyksiä vailla selkeitä vastauksia.

Tämän selvityksen tarkoitus on avata keskustelua ja luoda edellytyksiä Pikassoksen varhaiskasvatustyön kehittämiseksi sekä antaa aineksia varhaiskasvatuksen asiantuntijaryhmälle ja kaikille Pikassos –toimijoille kehittää työtämme. Haluan korostaa raportin selvitysluonnetta. Kyseessä ei ole tieteellinen tutkimus vaan lyhyessä ajassa tehty strukturoitu ja varsin laaja selvitys, jossa varhaiskasvatuksen eri ammattiryhmät ovat päässeet ilmaisemaan ilon ja huolenaiheitaan. Haastatteluihin ei rakennettu tutkimusasetelmia, joilla olisi tieteellistä todistusvoimaa. Varhaiskasvatuksen arjen äänen esille tuojana selvitys antaa hyvät perusteet jatkaa kehittämistyötä.

Tämä on eräs tapa konkretisoida osaamiskeskuksille annettua lakisääteistä perustehtävää kehittää kentän, koulutuksen ja tutkimuksen välistä yhteistyötä. Työ on nyt hyvässä alussa varhaiskasvatuksenkin osalta.

Haluan sosiaalialan osaamiskeskuksen puolesta kiittää kaikkia teitä, jotka olette mahdollistaneet selvityksen tekemisen osallistumalla keskusteluihin. Kiitän myös Sari Salomaa-Niemeä, jonka pitkä varhaiskasvatustyön kokemus ja kyky ymmärtää monimutkainen toimeksianto mahdollistivat näin laajan ja kiintoisan selvityksen syntymisen lyhyessä ajassa.

Selvitys on vapaasti saatavissa myös Pikassos Oy:n kotisivuilta <http://www.pikassos.fi/hankkeet/raportit.htm>.

perjantai, 14. helmikuuta 2003

Lasse Rautniemi
toimitusjohtaja

1. Johdanto.....	3
2. Pikassos Oy – sosiaalialan osaamiskeskus	5
3. Haastattelut.....	6
4. Yleiset havainnot	8
Perustason osaamisen vahvistaminen	8
Pienen kunnan ongelmat	8
5. Haastattelujen referaatit aiheittain	11
Ilon aiheet ja onnistumisen kokemukset	11
Lapsiin liittyvät ilon aiheet ja onnistumisen elämykset	11
Kumppanuus vanhempien kanssa	11
Päivähoidon henkilöstön osaaminen	11
Palautteen saaminen	12
Päivähoito-organisaation toimivuus	12
Huolen aiheet	12
Lapsiin liittyvät huolen aiheet	12
Lasten vanhempiin liittyvät huolen aiheet	13
Päivähoitoon liittyvät huolen aiheet	15
Missä menee normaalin ja erityisen raja? Milloin aletaan puhua erityisyydestä?	16
Millainen tuki auttaisi?	18
Osaamisen vajeet ja koulutustoiveet	20
Millaisessa osaamisessa koet sinulla olevan puutteita? Mitä ongelmia on osaamisen esteenä?	20
6. Hyvät käytännöt – tavoitteena lähipäivähoitopaikkaperiaate.....	23
Lähipäivähoitopaikkaperiaate	23
Kuntoutussuunnitelmapalaveri Hämeenlinnan tapaan	23
Integroitu pienryhmä	24
Huolen puheeksi ottaminen	25
”Parastettu malli” - toisilta omittu ja oman kunnan käyttöön parannettu	25
Positiivisuus menetelmänä	25
Eriyttäminen: Pienryhmätoiminta	26
Kiertävän erityislastentarhanopettajan toiminnan aloittaminen	27
Resurssikeskus	29
Resurssierityislastentarhanopettaja	30
7. Kuntoutus päivähoidossa?	32
Oppimisvaikeuksien ennaltaehkäisy	32
8. Johtopäätökset	36
Perustason osaamisen vahvistaminen	36
Kansallinen sosiaalialan kehittämisprojekti –väliraportti 21.1.2003	37
Ryhmäkoko	37
Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevat lapset.....	37
Toimenpide-ehdotukset	37
Eriarvoisuus	39
Pedagogiset keskustelut	40
Palkataanko elto, kelto, relto vai alue-elto?	41
Tilastointiongelmat	42
Viesti lausunnonantajille ja terapeuteille	42
Erityispedagogiikan menetelmien ja termien ”aukikirjoittaminen”	43
Erityispäivähoidon tukitoimien tuotteistaminen	43

Toiveita osaamiskeskukselle.....	43
Käytetyt lähteet	46
Liitteet	47
Liite 1. Pikassos Oy:n toimialueen seutukunnat	47
Liite 2. Toteutuneet haastattelut ja haastatteluissa edustettuina olleet kunnat.....	48

1. Johdanto

Pikassos Oy on Kanta-Hämeessä, Pirkanmaalla ja Satakunnassa toimiva sosiaalialan osaamiskeskus. Ensimmäisen toimintavuotensa, vuoden 2002, aikana Pikassos on ollut käynnistämässä useita hankkeita ja projekteja. Varhaiskasvatukseen liittyvistä asioista on keskusteltu alueen kuntien tapaamisissa. Kanta-Hämeen alueella tehtiin keväällä 2002 kartoitus erityislastentarhanopettajien nykytilanteesta ja arvioidusta tarpeesta vuoteen 2005 mennessä. Kartoitus toi selkeästi esiin tällä hetkellä vallitsevan ja yhä pahenevan pulan koulutetuista erityislastentarhanopettajista. Kartoituksen perusteella tehtiin kannanotto sosiaali- ja terveysministeriöön, opetusministeriöön, Rauman ja Jyväskylän yliopistoille erityislastentarhanopettajien koulutuspaikkojen lisäämiseksi.

Varhaiskasvatus on yksi sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminta-alueista. Laadukas varhaiskasvatus tasoittaa lasten elinolosuhteista seuraavia eroja ja tarjoaa kaikille lapsille yhtäläiset mahdollisuudet kehittyä omien edellytystensä mukaisesti. Kaikkien lasten oikeus päivähoidon on tuonut suuria haasteita erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoidon järjestämiselle. Päivähoidossa tarvitaan riittävää asiantuntemusta ja osaamista, jotta jokaisen lapsen myönteinen kasvu ja oppimisen edistäminen voidaan turvata.

Sosiaali- ja terveysministeriön ja Kuntaliiton keväällä 2001 toteuttaman kyselyn perusteella kunnat pitävät yhtenä päivähoidon tärkeimpänä kehittämiskohteenä erityiskasvatusta koskevan tiedon ja osaamisen lisäämistä. Myös Pikassoksen syksyllä 2002 toteuttamien kuntakierrosten aikana on erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoito herättänyt runsaasti keskustelua ja huolta.

Pikassos Oy kutsui lokakuussa koolle varhaiskasvatuksen asiantuntijatyöryhmän. Työryhmän kokoonpano on seuraava:

Hanna Alho-Kivi	Rauman Opettajankoulutuslaitos
Kirsti Karila	Tampereen Yliopisto, Varhaiskasvatus
Mirja Myöhänen	Verso –projekti
Anne Pullinen	Riihimäen kaupunki
Eeva Tast	Hämeenlinnan ammattikorkeakoulu
Leena Viitasaari	Tampereen kaupunki
Lasse Rautniemi	Pikassos
Hanna Liikanen	Pikassos

Asiantuntijatyöryhmän ensimmäisessä tapaamisessa keskustelun pääteemaksi nousi päivähoidon erityiskasvatuksen osaaminen. Miksi erilaisissa keskusteluissa erityisyys ja poikkeavuus ovat tällä hetkellä lähes trendi? Onko erityislastentarhanopettajien lisääminen ainoa ratkaisu päivähoidon erityiskasvatuksen osaamisen lisäämiseen? Millaisia alueellisia eroja asiaan liittyy? Mitä uusia toimivia käytäntöjä on olemassa erityispäivähoidon järjestämisessä? Miten tulkitta erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten määrän kasvamista: mitä ilmiön takana on? Mitä johtopäätöksiä erityiskas-

vatuksen osaamisen lisäämisen kannalta tulisi tehdä? Mikä voisi olla Pikassoksen rooli?

Vastauksien löytämiseksi päätettiin palkata työntekijä, joka laatisi selvityksen erityiskasvatuksen tilanteesta. Selvitys toteutettiin 1.11-19.12.2002 Pikassoksen rahoittamana ja sen laati erityislastentarhanopettaja Sari Salomaa-Niemi Tampereelta. Selvitykseen liittyen toteutettiin haastattelukierros Pirkanmaan, Satakunnan ja Kanta-Hämeen alueen seutukuntiin. Tämä raportti on yhteenveto edellä mainituista haastatteluista.

Luvussa 2 kuvataan Pikassos Oy:tä ja sen toimialuetta maantieteellisesti. Luvussa 3 kerrotaan haastattelutilanteiden toteutus. Luvussa 4 kuvataan haastatteluissa esille nousseita yleisluonteisia asioita, jotka eivät välttämättä käy ilmi haastattelureferaateista. Luvussa 5 referoidaan yleisimpiä haastatteluissa esiin nousseita aiheita. Luvussa 6 kuvataan erityiskasvatuksen järjestämiseen liittyviä toimivia käytäntöjä. Luvussa 7 käsitellään päivähoiton merkitystä kuntoutuspaikkana ja luvussa 8 esitetään johtopäätöksiä.

2. Pikassos Oy – sosiaalialan osaamiskeskus

Yhdeksän osaamiskeskusta maan eri puolilla muodostavat uuden lakisääteisen yhteistyörakenteen. Pikassos Oy on Kanta-Hämeessä, Pirkanmaalla ja Satakunnassa toimiva sosiaalialan osaamiskeskus. Osaamiskeskuksen tehtävänä on turvata sosiaalialan asiantuntemuksen kehittyminen ja välittyminen niin peruspalveluiden kuin erityisosaamista vaativien asiantuntijapalveluidenkin osalta. Seudullisuus ja tarvittaessa myös maakuntarajat ylittävä toiminta on olennainen osa-alue tässä kehitystyössä.

Pikassos tarjoaa tilan, jossa sosiaalialan moniaineksisiä tarpeita ja ongelmia ratkotaan moniaineksisen osaamisen keinoin. Pikassos on myös oppimisympäristö, jossa perus- ja erityistyöntekijät, tutkijat, opettajat ja muut toimijat kohtaavat, vaihtavat tietoja ja osaamista sekä kasvattavat keskinäistä ymmärrystä. Pikassos sovittaa yhteen teorian ja käytännön, tutkimuksen mahdollisuudet ja kentän tarpeet.

Verkon solmukohdissa moniammatilliset, motivoituneet osaajat jakavat tietoa, taitoa ja tahtoa yhteisen päämäärän ja uusien palvelurakenteiden hyväksi. Yhteistyön keskeisiä osapuolia ovat alueen kunnat, ammattikorkeakoulut, yliopisto, järjestöt sekä kolmannen sektorin toimijat.

Tarjotessaan nykyaikaisen, rajoja rikkovan ja oivaltavan lähestymistavan sosiaalialan monimuotoiseen maisemaan Pikassos tulee lähelle työyhteisöjä ja tukee yksittäisiä työntekijöitä löytämään tavoitteita parhaiten tukevat ammatilliset ratkaisut.

Kanta-Hämeen kunnat kuuluvat Etelä-Suomen lääniin, Pirkanmaan ja Satakunnan kunnat puolestaan Länsi-Suomen lääniin. Näiden kolmen maakunnan, Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Satakunnan alueelle sijoittuu 77 kuntaa. Kunnat on jaettu maantieteellisesti seutukuntiin, joita on Kanta-Hämeessä kolme, Pirkanmaalla kuusi ja Satakunnassa neljä. Liitteessä 1 on lueteltu Kanta-Hämeen, Pirkanmaan ja Satakunnan kunnat seutukunnittain.

3. Haastattelut

Varhaiskasvatuksen asiantuntijatyöryhmän toisessa tapaamisessa marraskuun alussa päätettiin, että haastattelukierros ulotetaan koko Pikassoksen toimialueelle. Satakunnassa haastattelujen tukena oli tutkija Mirja Myöhänen, joka Verso-projektissaan keskittyi osittain samoihin teemoihin.

Tapaamiset järjestettiin maantieteellisesti niin, että haastattelupaikka sijaitsi mahdollisimman keskellä seutukuntaa, hyvien kulkuyhteyksien päässä. Kuntien päivähoidosta vastaavat viranhaltijat saivat haastatteluun liittyvän kirjeen sekä postitse että sähköpostin välityksellä. Koska selvitykselle varattu aika kaiken kaikkiaan oli lyhyt, saattoivat yhteydenotot vaatia kunnissa nopeaa reagoimista. Kirjeessä kutsuttiin seutukunnan haastattelutilaisuuteen mukaan 2-3 päivähoidon kasvattajaa (esim. perhepäivähoitaja/ryhmishoitaja, lastenhoitaja, lastentarhanopettaja).

Isompien kaupunkien päivähoitoväen tapaamiset järjestettiin omana keskustelutilaisuutenaan, jotta haastatteluihin osallistuvien henkilöiden lukumäärä ei olisi liian suuri. Myös muutaman pienemmän kaupungin tapaamiset järjestettiin erikseen aikataulullisista syistä johtuen. Osa niistä kunnista, joiden edustajaa ei ollut paikalla haastattelutilanteissa, otti yhteyttä puhelimitse tai sähköpostin välityksellä. Luettelo toteutuneista haastatteluista ja haastateluissa edustettuna olleista kunnista on liitteessä 2.

Haastattelutilaisuuksia järjestettiin kaikkiaan 19, joihin osallistui yhteensä 157 päivähoidon työntekijää. Edustettuina oli 55 kuntaa 77:stä. Mukana oli edustajia kaikista ammattiryhmistä: lastentarhanopettajia, lastenhoitajia, kiertäviä erityislastentarhanopettajia, erityislastentarhanopettajia, päiväkodin johtajia, perhepäivähoitajia, ryhmäperhepäivähoitajia, perhepäivähoidon ohjaajia sekä päivähoidon esimiehiä.

Haastattelut toteutettiin ryhmämuotoisina, keskittyen samoihin annettuihin kysymyksiin ja teemoihin. Seuraavassa haastattelujen kysymykset ja teemat:

- Mikä työssäsi päivähoidossa saa aikaan onnistumisen tunteen?
- Mistä olet päivähoidossa huolissasi? Millaiset tilanteet koet hankalina tai vaikeina?
- Missä mielestäsi menee normaalin ja erityisen raja? Milloin aletaan puhua erityisyydestä?
- Millaista tukea koet tarvitsevasi työssäsi päivähoidossa? Millainen tuki auttaisi?
- Millaisia hyviä tukitoimia sinulla on käytettävissäsi?
- Minkä osaamisen koet vahvaksi? (Oma osaamisesi tai päivähoidossa yleensä)
- Millaisessa osaamisessa koet sinulla olevan puutteita? Minkä koet päivähoidon osaamisvajeena?
- Koulutustarpeet?

Haastattelujen aikana keskustelut kirjattiin kannettavalle tietokoneelle. Kirjauksia täydennettiin tarvittaessa myöhemmin, nauhoitettujen äänitteiden pohjalta.

4. Yleiset havainnot

Perustason osaamisen vahvistaminen

Päivähoitopaikkoja on kunnissa pääosin riittävästi, joten jokainen lapsi saa tarvittaessa päivähoitopaikan. Päivähoidon kasvattajien pedagoginen osaaminen, tieto lapsen normaalista kehityksestä ja sen tukemisen keinoista sekä vuorovaikutustaidoista koetaan osittain puutteellisiksi. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseville lapsille ei päivähoidon henkilöstön osaaminen aina takaa tarvittavaa erityistukea ja varhaiskuntoutusta.

Perustason osaamisen vahvistaminen on kaikissa 19 haastattelussa nostettu tärkeimmäksi tavoitteeksi tämän hetken päivähoidossa ryhmäkoon pienentämisen rinnalle.

Pienen kunnan ongelmat

Pienillä kunnilla on aivan samoja ongelmia kuin suurissa kaupungeissa, mutta niissä on myös niiden pienestä koosta johtuvia ongelmia. Nämä nousivat esille lähes kaikissa haastatteluissa.

Kuntakoon merkitys korostuu erityisesti silloin, kun on kyseessä erityisosaamista vaativien palveluiden järjestäminen.

Pikassoksen toimialueen kuntien jakauma asukaslukumäärän suhteen:

Asukasmäärä	Kuntien lukumäärä
yli 50 000	2
10 000 – 50 000	14
5 000 – 10 000	25
2 000 – 5 000	27
alle 2 000	9

Pienen kunnan pinta-ala saattaa olla huomattavasti suurempi kuin ison kaupungin pinta-ala, asukasluku puolestaan pieni. Tästä voi pitää esimerkkinä vaikkapa Hämeenlinnan kaupunkia (pinta-ala 185 km, asukasluku 46500) ja Hausjärven kuntaa (pinta-ala 362 km, asukasluku 8200). Hausjärven kunnan asukkaat ovat hyvin hajallaan muutaman taajaman alueella ja taajamat ovat kaukana toisistaan. Samoin ovat kunnan päivähoitopalvelut. Ne pyritään järjestämään mahdollisimman lähelle asukkaita, omiin taajamiin. Erillisistä päivähoitoyksiköistä tulee väistämättä hyvin itsenäisiä. Kunnassa asuvat päivähoitoikäiset erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevat tai vammaiset lapset ovat hyvin erilaisia kuntoutustarpeiltaan. Samanlaista erityisosaamista vaativia lapsia tulee harvoin samaan taajamaan edes 10 vuoden välein. Tästä syystä ei erityyppisten ongelmien kohtaamiseen pienessä kunnassa kehity riittävästi tietoja ja taitoja. Miten taataan erityisosaaminen, jos perheneuvolan, psykologin tai kiertävän erityislastentarhanopettajan palveluita ei ole käytettävissä?

Haastatteluissa tulee esiin se, että pienessä kunnassa ei välttämättä tieto erilaisista hankkeista ja kehittämisprojekteista kulje toiselle puolelle kuntaa. Innovatiivisetkin materiaalit ja välineet, tieto ja taito, saattavat jäädä vain oman taajaman käyttöön. Uusia tuulia ja uudenlaista ajattelua lähdetään puolestaan yleensä hakemaan kaukaa. Vaikka omassa kunnassa olisi kehitetty pitkälle vietyjä uusia menetelmiä ja käytäntöjä, niistä ei välttämättä tiedetä.

Lasten käytettävissä olevat terapiapalvelut ovat lähes olemattomat suurimassa osassa pieniä kuntia. Käytettävissä ei ole kunnan palveluksessa olevia terapeutteja, eikä mahdollisesti yksityisiäkään. Erityisesti puheterapeuttipula tulee esiin koko Pikassoksen alueella. Esimerkiksi Hausjärven kunnan alueelta hakeudutaan puheterapiaan Keravalle. Vastaavia esimerkkejä on ainakin Pohjois-Satakunnassa ja Ylä-Pirkanmaalla. Lasten eriarvoisuus tutkimus- ja terapiapalveluissa asuinpaikasta riippuen tulee haastatteluissa räikeästi esille. Näissä kunnissa ei myöskään ole käytettävissä kiertävän erityislastentarhanopettajan asiantuntemusta. Päivähoidon henkilöstö kokisi osavansa kuntouttaa päivähoidon arjessa, kunhan ohjaus ja konsultaation mahdollisuudet ovat kunnossa!

Perheiden taustasta johtuva lasten eriarvoisuus tulee myös esiin pienissä kunnissa. Kaikilla vanhemmilla ei ole taloudellista mahdollisuutta hakea tutkimus- ja terapiapalveluita yksityisiltä tahoilta, vaikka niitä olisikin tarjolla omassa kunnassa. Myöskään kaikkien vanhempien voimavarat eivät riitä lasten kuljettamiseen erilaisten palveluiden piiriin toiselle paikkakunnalle.

Pienillä paikkakunnilla ongelmat saattavat kasautua, muuttotappiokunnissa jäljelle ovat jääneet mahdollisesti enää vain ne perheet, joilla jo on paljon ongelmia ja joilla ei ole resursseja lähteä. Toisaalta osa perheistä saattaa olla muuttanut takaisin kotipaikkakunnalleen, kokeiltuaan siipiään suuressa kaupungissa. Kaikki on ehkä mennyt pieleen! Osa perheistä puolestaan on ikuisia muuttajia, he muuttavat ”ongelmien edellä”, juuri kun asioita olisi alettu tutkia. Haastateltavat puhuvat ammattimuuttajista.

Haastateltavat kertovat lapsia kuntouttavien ja tutkivien tahojen, lähinnä keskussairaaloiden, vähentäneen konsultaatio- ja ohjauspalveluitaan. Vastakkaisiakin kokemuksia toki on. Erittäin tärkeäksi koetaan edellä mainittujen tahojen ”jalkautuminen”, jotta tieto lapsen ja kunnan olosuhteista tulisi esiin myös lapsen kuntoutuksesta vastuussa olevalle taholle. Suurena ongelmana koetaan erityispäivähoitolausunnot, joissa lähes poikkeuksetta suositellaan lapsen sijoittamista päiväkotiin. Tämä saattaa aiheuttaa ristiriitoja paitsi lasta tutkivien tahojen ja kunnan päivähoidosta vastaavien, niin myös päivähoidon työntekijöiden ja vanhempien välillä. Kunnassa on ehkä tarjolla ainoastaan perhepäivähoitoa.

Parhaimmillaan perhepäivähoitajien koulutustaso saattaa olla korkea ja ryhmät ovat toimivia ja pieniä, mutta päinvastaisiakin esimerkkejä on runsaasti. Tähän liittyy kysymys perhepäivähoidon ohjauksen ja tuen riittäväyydestä ja saatavuudesta. Kiertävän erityislastentarhanopettajan avulla perhe-

päivähoitajien ja ryhmäperhepäivähoitajien mahdollisuudet tarjota hyvää varhaiskuntoutusta ovat suuret! Onnistuneita esimerkkejä perhepäivähoitoon sijoitetuista erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista varmasti löytyy, ja ne täytyy saattaa tiedoksi esimerkiksi keskussairaaloille.

Kaikkien erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten sijoittaminen pienen kunnan ainoaan päiväkotiin saattaa myös tehdä tilanteen kestäättömäksi. Haastateltavat kertovat esimerkkejä tilanteista, joissa kunnan ainoan päiväkodin ainoassa lapsiryhmässä on erityispäivähoitolausunnolla olevien lasten osuus peräti yli 50%! Kun kaikissa lausunnoissa on suositeltu päiväkotihoidon, on tilanne johtanut lopulta kohtuuttomiin ratkaisuihin.

Päiväkodin kasvattajien näkökulmasta pienen kunnan mahdollisuudet tarjota vaihtelua tai ylenemismahdollisuuksia päivähoidossa ovat pienet. Henkilöstön keskinäiset ristiriidat saattavat jäädä pinnan alle kytämään eikä ole käytettävissä mahdollisuutta anoa siirtoa toiseen päiväkotiin. Pienellä paikkakunnalla tulevat myös esiin ajatukset ”kaikki tuntevat kaikki” ja ”mitä naapurit ja sukulaisetkin sanovat...”

5. Haastattelujen referaatit aiheittain

Ilon aiheet ja onnistumisen kokemukset

Haastateltavien onnistumisen kokemukset on jaoteltu seuraavien otsikoiden alle: lapsiin liittyvät ilon aiheet ja onnistumisen elämykset, vanhempien kanssa koettu kumppanuus, päivähoidon henkilöstön osaaminen, palautteen saaminen ja päivähoito-organisaation toimivuus.

Lapsiin liittyvät ilon aiheet ja onnistumisen elämykset

- ”lapsen ilo ja riemu!”
- ”kun saimme vesipelkoisen lapsen lopulta nauttimaan vedestä”
- ”kun lapsi on vihdoon löytänyt itselleen ystävän”
- ”kun arviointia tehtäessä huomataan, että paljon on saatu aikaan, vaikka ryhmät ovat isot”
- ”kun kokee, että on voinut vaikuttaa lapsen edistymiseen”
- ”hiljaisesta ja syrjäytyneestä lapsesta on tullut iloinen ja vauhdikas tyttö”
- ”huumorin avulla vaikeatkin asiat opitaan”
- ”peräänantamattomuus kantaa hedelmää”
- ”iloitsen aina kun ns. tavallisen lapsen pienet oppimisen vaikeudet voitetaan, lapsi luottaa lopulta itseensä ja onnistuu”
- ”päiväkoti kuntouttaa lasta päivittäin ja lopulta lapsi oivaltaa mistä on kyse”
- ”kun näkee lapsen alkavan oivaltaa viittomia”
- ”muut lapset hyväksyvät erilaisen lapsen lapsena lasten joukossa, eivät kimppuna ongelmia”
- ”hiljaisten lasten heräämiset: lapsi uskaltaa lopulta sanoa vastaan ja kertoa oman mielipiteensä”
- ”arki lasten kanssa pyörii ja aina ei tarvitse tarjota elämää suurempaa juttua, leikkiäkin saa”
- ”erityislapsilta saa enemmän vaikka ne myös ottavat enemmän”
- ”kun lapsi tulee mielellään”
- ”kun takkuu jonkun kanssa ja lapsi lopulta nauttii...”
- ”kun löydetään vihdoin menetelmä, joka toimii”
- ”kun lapsi luottaa ja tulee kertomaan omia asioitaan, kipeitäkin”
- ”liikunnan riemu ja oppimisen ilo”
- ”kun lapsi itse hoksaa jonkin asian: Hei, tämä pitääkin tehdä toisella tavalla...”, lampun syttymisen lähes näkee”

Kumppanuus vanhempien kanssa

- ”tunne siitä, että vanhempien kanssa on yhteinen tavoite”
- ”perheen ohjaaminen kiertävän erityislastentarhanopettajan palveluihin ei ole shokki, kelton palveluihin on matala kynnyks”
- ”kun pääsee sellaiseen työhön perheiden kanssa, että todellinen kumppanuus löytyy, jaetaan tietoa ja kokeillaan yhdessä mikä toimii”
- ”yhteistyön tekeminen; kun tuntuu että ratkaisuun voivat olla kaikki tyytyväisiä”
- ”asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden tyytyväisyys pitkän puurtamisen jälkeen, hyvä lopputulos alun erimielisyyksistä riippumatta”
- ”yhdessä tekemisen tuntu”

Päivähoidon henkilöstön osaaminen

- ”kun henkilökunta kokee lapsen haasteena, kyselee ja yrittää, hakee aktiivisesti apua”
- ”kasvattajat sitoutuvat ja innostuvat”
- ”tännehan voisi tuoda vaikka oman lapseni”
- ”päiväkodin ja perhepäivähoidon hyvä yhteistyö, jaetaan erilaista ammatillista osaamista ja etsitään erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja”

”silloin kun päiväkodin henkilökunta on valveutunut ja lähtee lasten vahvuuksista liikkeelle”
”päivähoitoyksikön hyvä henki takaa sen, että asioista voidaan puhua ja sopia”
”kun on kiva tulla töihin”
”kun kokee olleensa umpikujassa ja saa ihmisen näkemään asiat eri tavalla...”
”kun kuntoutuksen saa soljumaan lapsen päivässä, ilman että lapsi kokee olevansa erilainen”
”perhepäivähoitajien kuukausipalaverit aloitettu, nyt hoitajat päässeet ulos omasta kodistaan, ovat innostuneita omasta työstään ja uskaltavat kertoa omista hoitolapsistaan”

Palautteen saaminen

”lapsista näkee, milloin on mukavaa”
”lapsilta saa palautteen joka päivä!”
”kun näkee, että perheet ovat tyytyväisiä”
”kun saa koulusta palautetta, että lapsilla menee hyvin”
”lapsiryhmän palaute: onpa tänään ollut kiva päivä!”
”kenen tahansa ilo”
”foniatrian poliklinikalta hyvää palautetta, pienikin positiivinen palaute auttaa jaksamaan”

Päivähoito-organisaation toimivuus

”kun syntyy oikea sijoituspäätös”
”myös perhepäivähoito voi toimia kuntoutuspaikkana pienelle lapselle”
”integraatio toimii”
”kun löytyy sopiva perhepäivähoitaja pienelle erityislapselle ja hän haluaa omassa työssään, asenne myös TAYS:ssa muuttunut, nyt luotetaan siihen, että perhepäivähoitokin voi olla hyvä paikka pienelle vammaiselle lapselle”
”lapsi siirtyy luontevasti perhepäivähoidosta päiväkotiin, jatkumo toimii”
”kaikki kantavat vastuuta”
”levollisuus: yksiköt toimii ja luottamus toimii puolin ja toisin”
”arjen pedagogiikka toimii”
”annetaan kunnille päätäntävaltaa ja luotetaan sijoittajan kykyyn löytää paras ratkaisu”
”kun toiminnan uudelleenorganisointi toimii, lapset voivat viihtyä keskenään ja kerrankin on aikaa keskittyä jokaiseen lapseen”
”resurssitöiveet, jotka vihdoinkin menevät läpi”

Huolen aiheet

Haastateltavien huolen aiheet päivähoitossa on jaettavissa karkeasti kolmeen ryhmään: lapsiin, vanhempiin ja päivähoitoon.

Lapsiin liittyvät huolen aiheet

Haastateltavat ovat huolissaan hiljaisista ja vetäytyivistä lapsista. Lapsista, joihin ei saa katsekontaktia, jotka eivät osoita kokevansa iloa tai riemua, surua tai raivoa. Syynä lapsen vaikeaan tilanteeseen saattaa olla vanhemman mielenterveysongelmat. Myös se, että pienikin lapsi voi olla masentunut, on päivähoitajan kasvattajille uusi ja pelottavakin asia.

”Huolestuttavin on lapsi, joka ei enää pura mitään ulos!”
”Ilottomat ja hymyilemättömät lapset.”

Lapsi, joka ei puhu mitään, ei hae huomiota itselleen on usein näennäisesti helppo lapsi isossa lapsiryhmässä. Käytännössä hiljainen lapsi jää kuitenkin usein kokonaan vaille aikuisen katsekontaktia, puhetta ja kosketusta.

”On huoli pienistä, hiljaisista, sinisilmäisistä tytöistä...”

”Tulee paha olo, jos ei ole ehtinyt hänen kanssaan lainkaan olla...”

Impulsiiviset, ylivilkkaat lapset ja keskittymättömät lapset vievät paljon kasvattajien aikaa ja energiaa. Mitä tehdä lasten kanssa, jotka ovat liikkeessä koko ajan? Tähän samaan ryhmään kuuluvat ne lapset, jotka elävät koko ajan erilaisten pelien maailmassa, myös päiväkotipäivän ajan.

”Nämä lapset eivät osaa tarttua mihinkään tekemiseen, kaikki on yhtä vaeltelua.”

”Lapsilla on koko ajan ”sähköinen fiilis”, puhe ja motoriikkakin on kulmikasta.”

Kasvattajat puhuvat empatiakyvyttömistä lapsista, jotka oppivat esimerkiksi anteeksipyytämisen kaavan, mutta eivät todellisuudessa sisäistä siihen mitään katumuksen tunteita. Nämä lapset eivät osaa asettua toisen ihmisen asemaan, eivät ymmärrä oikeaa ja väärää, syitä ja seurauksia. Myös vastuun ottaminen omista tekemisistä puuttuu.

”Lapset, joilla ei ole omaatuntoa! Mikään ei tunnu lapsesta miltään!

Lasten kielelliset ongelmat ovat lisääntyneet. Erityisesti 3-vuotiaat puhumattomat pojat ovat arkipäivää monille haastateltaville. Toisaalta puheterapeuttipula on todellisuutta kaikissa Kanta-Hämeen, Pirkanmaan ja Satakunnan kunnissa.

Tarkkaavaisuus- ja käyttäytymishäiriöistä kärsiviä lapsia on monen kasvattajan mielestä kaikissa päiväkodin lapsiryhmissä.

”Meillä on iso huoli tavallisista lapsista, kun erityislapset vievät kaiken ajan.”

Lasten vanhempiin liittyvät huolen aiheet

Päivähoito antaa lapselle turvan ja huolenpidon, yhä useammat vanhemmat eivät siihen haastattelujen mukaan pysty. Vanhempien lisääntynyt kiire ja arjen arvostamattomuus tulevat esille 16 haastattelussa 19:stä.

Päivähoidon kasvattajat kuvaavat lapsia, joille ei vanhempien toimesta ole asetettu rajoja ja sääntöjä. Ja joille ei ole lupa asettaa rajoja ja normeja myöskään päivähoidossa. Vanhemmat eivät halua tuottaa lapselleen mielihapaa ja pettymyksiä. Lasta ei vanhempien mukaan saa alistaa aikuisten päätöksille. Nämä nk. rajattomat lapset tulevat päiväkotiin talvella kesävaatteillaan, päättävät siitä mitä kautta päiväkotimatka kuljetaan, mitä perheessä tänään syödään jne. Kasvattajien mukaan vanhemmat käyttävät lastensa kanssa liikaa ISI-muotoa: ”haluaisitko, voisitko, viitsisitkö...”

”Vanhempien auktoriteetti suhteessa lapsiin on vähentynyt, lapsille ei haluta aiheuttaa pahaa mieltä, eletään helpolla jonkun hetken ohi, miettimättä mitä siitä seuraa jatkossa...”

”Vanhemmat ovat itsekkäitä, oma hyvän olon tunne on pääasia ja sama yritetään taata lapselle, ei pettymyksiä, ei kieltoja...”

”Lasten oikeudet menneet överiksi!”

Muutamassa haastattelussa nousee huoli niitä lapsia kohtaan, jotka joutuvat ottamaan liikaa vastuuta liian pieninä. Kyse on eri ilmiöstä kuin edellä mainitut rajattomat lapset. Erään erityislastentarhanopettajan mukaan näiden lasten lapsuus jää elämättä. Tähän ryhmään saattaa kuulua lapsia hyvinkin erilaisista perhetilanteista: yksinhuoltajaperheitä, uraputkiperheitä jne. Usein nämä lapset ovat enemmän huolissaan äitinsä tai isänsä asioista, kuin omista asioistaan.

”Onkohan isä selvinnyt työmatkastaan, kuinkahan sisko selviää kokeista?”

”Kuinka monta päivää on palkkapäivään, jos se on 16:s päivä?”

”Saako kaksi maitoa, jos rahaa on 12 euroa?”

Osa vanhemmista pyrkii olemaan lastensa parhaita kavereita. Lapsi etsii turvallista aikuista päivähoidon kasvattajista, lasten tunnekaivo (= sylin ja hyvänä pidon tarve) on ehtymätön.

”Kuunnellaan isän kanssa samaa musiikkia, ostetaan samanlaiset vaatteet, laitetaan korvikset sekä isälle että pojalle.”

Päivähoidon kasvattajat ovat erityisen huolissaan sekä päivähoidon että lasten vanhempien lisääntyneestä kiireestä. Iltaisin perheissä harrastetaan jotain joka ilta ja lapset haetaan harrastuksiin jopa kesken päiväkotipäivän. Ei ole aikaa perheen yhdessäoloon, ei yhteisiin ruokailuhetkiin. Haastateltavien mukaan vanhemmat kuvittelevat lasten tarvitsevan koko ajan ohjattua toimintaa ja virikkeitä, normaalia arkista perhe-elämää ei osata tai uskalleta arvostaa.

”Hyvinvoivat nuoret perheet, joilla menee hyvin ja kovaa!”

”Mennään koko ajan johonkin, arkea ei arvosteta!”

”Vanhemmat muokkaavat lapsensa kiireeseen...”

”Nykyään ajatellaan, että elämä on elämisen arvoista vasta silloin, kun koko ajan tapahtuu jotain, on jatkuva extreme-fiiliksen haku...”

”Vanhemmat eivät osaa olla lastensa kanssa, illatkin ohjelmoidaan, lapsi on kuin käsilauku, joka kulkee paikasta toiseen.”

Lapset ovat hoidossa entistä pidempiä aikoja, 10-12 tunnin hoitopäivät ovat tavallisia. Ja lomattomien lasten määrä on lisääntynyt, eli lapset ovat päiväkodissa aina kun se on mahdollista. Myös silloin, kun äiti on äitiyslomalla pienemmän sisaruksen kanssa. Päivähoitopaikkojen riittämisestä ja sijoituksesta vastuussa olevat haastateltavat tuovat esille vanhempien lisääntyneen tietoisuuden omista oikeuksistaan: ”meillä on oikeus hoitopaikkaan ja kunnan on se järjestettävä.” Nuoret vanhemmat ovat kasvaneet subjektiiviseen oikeuteen, he ajattelevat, että lapsi saattaa menettää jotain, jos häntä ei viedä ohjattuun ryhmätoimintaan riittävän varhain, jo alle 3-vuotiaana.

”Lapsista on tullut kuluttajia, kun kerran on oikeus, niin käytetään kaikki oikeudet maksimaalisesti”

”Maalaisjärjen käyttö on vähentynyt, ei luoteta omaan järkeen, ajatellaanko niin, että vain ammattilainen osaa kasvattaa?!”

”Vanhemmat saattavat kysyä, mitä lapsen kanssa voi kotona tehdä”

Osassa haastatteluissa tulee esille lastensuojelun tarpeessa olevat lapset: lapset, jotka jäävät vaille perushoitoa, kulkevat likaisissa vaatteissa, kampaa-

mattomina. Kolmessa haastattelussa puhutaan myös nk. paikkakunnan vaihtajista, perheistä, jotka kulkevat ongelmien edellä.

”Juuri kun ollaan puuttumassa, vaihdetaan paikkakuntaa”

”Perheistä puuttuvat vanhemmuuden onnistumisen elämykset”

”Elämä menee rauhallisemmin pienessä kylässä, se on perheiden ajatus.”

Päivähoitoon liittyvät huolen aiheet

Säästöt ahdistavat erityisesti niissä kunnissa, joiden taloudellinen tilanne on huono. On huoli päivähoiton laadusta ja henkilöstön jaksamisesta. Lapsiryhmien koko koetaan liian suureksi. Päivähoitoryhmien käyttötavoitteet saattavat olla joissain kunnissa kohtuuttomia (94 %), ja niihin voidaan päästä vain ylittämällä ryhmäkoko usealla lapsella. Kaikki ryhmän lapset eivät ole hoidossa kaikkina viikonpäivinä, ja tästä syystä lapsiryhmän koostumus vaihtuu koko ajan, lapsia tulee ja menee. Tämä näkyy erittäin selvästi myös perhepäivähoidossa ja on rankkaa sekä lapsille että aikuisille. Monet kasvattajat kokevat, että erityislastentarhanopettajia lisäämällä ei ongelmia poisteta, myös ryhmäkokoon tulee vaikuttaa. Ainainen kiire vaivaa: lasten hoitajat ovat pidentyneet, kasvattajien määrä tai työaika ei. Sijaisia ei oteta tai heitä ei ole käytettävissä.

”Kiire on jatkuva. Kasvattajat toimivat koko ajan äärirajoilla. Ei ole aikaa latautua ja syventyä, ei ehditä seuraamaan mitä varhaiskasvatuksessa tapahtuu.”

”Lapset tulevat ja menevät, kirjoilla on peräti 8 lasta (perhepäivähoitaja), heistä vain yksi on kokopäivälapsi, osa lapsista tulee vasta klo 11 ja silloin alkavat riidat: mitä on aamulla tehty, kuka on kenen kaveri jne. Huonossa tilanteessa paikalla ovat yhtä aikaa kaikki 8 lasta, sillä vanhempien tarpeet muuttuvat. Olisi hyvä, että olisi jokin muu tapa miten nämä lapset hoidettaisiin. Perhepäivähoitoon tarvittaisiin takuupalkkasysteemi. Levottomuus lisääntyy, tilanne on nyt kestämätön!”

Suurena huolen aiheena on pedagogisten keskustelujen olemattomuus tai niiden vähäisyys. Aikaa keskusteluille ei ole ja kaikki päivähoiton kasvattajat eivät myöskään koe niitä tarpeellisiksi. Toisaalta kuitenkin ainakin haastateltavat kokevat tärkeäksi saada lapsiryhmälle yhteiset menetelmät ja käytännöt. Päivähoiton esimiesten vahva merkitys pedagogisten keskustelujen mahdollistajana ja tukijana nousee monessa haastattelussa esille.

”Kun käsitykset lapsista olisivat yhdensuuntaisia, hioituisivat yhteiset menetelmät.”

”Tulee olla tietoisuus kunkin lapsen erityispiirteistä, jotta voidaan ymmärtää lasta!”

”Huolena on pedagogisten keskustelujen ohuus!”

Erityisesti tarkasteltaessa tarkkaavaisuushäiriöisten lasten päivähoitoa pohditaan päivähoiton kasvattajien kykyä muuttaa toimintatapoja ja auttamisen malleja. Kysytään, tekeekö toimintamme lapsista erityislapsia? Voisiko 20 vuotta sitten luoduista kaavoista ja malleista jotain muuttaa, ovatko päivähoiton prosessit olleet todellisen tarkastelun kohteena? Miksi emme toimi enemmän pienryhmissä ja käytä eriyttämisen keinoja hyväksemme kaikissa lapsiryhmissä? Voisiko resurssit ja toiminnan päivähoiton sisällä organisoida toisin? Miksi emme käy katsomassa hyvin toimivia käytäntöjä naapurikunnassa tai viereisessä päiväkodissa? Uskallammeko? Ratkaisut ovat usein pieniä ja helppoja, kunhan ne vaan huomataan ja uskalletaan toteuttaa.

”Onko kaikkien pakko mennä yhtä aikaa vessaan?”

”Mistä saadaan ulkopuolelta katsoja?”

Päivähoidon kasvattajien kyky ottaa vaikeat asiat puheeksi vanhempien kanssa koetaan puutteelliseksi. Myös ohjaaminen eteenpäin apua hakemaan on vaikeaa, kun ei ole tietoa erilaisista mahdollisuuksista.

”Puhummeko liian pehmeästi?”

”Perhetyötä pitää osata ja taitaa.”

Myös päiväkotirakennusten fyysinen kunto ja käytettävissä olevien tilojen ahtaus ja epäkäytännöllisyys ovat kasvattajien huolen aiheita.

Lasten erilaisuus on unohtunut päivähoidossa: kaikki lapset ovat keskenään erilaisia, se mikä käy toiselle ei käy ehkä toiselle. Toisaalta jokaisessa haastattelussa koetaan erityispedagogisen osaamisen päivähoidossa olevan liian vähäistä. Uusia keinoja ja menetelmiä kaivataan.

Tällä hetkellä erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten tukitoimien käynnistämiseksi tarvitaan suurimmassa osassa kuntia erityispäivähoitolausunto. Päivähoidon kasvattajien omat havainnot ja arviot eivät riitä. Lapset ovat asuinkunnistaan ja perhetaustastaan riippuen eriarvoisessa asemassa tutkimuksiin pääsemisen ja kuntoutuksen järjestämisen suhteen.

”Varakkaammilla perheillä on mahdollisuus hakea palveluita myös yksityiseltä sektorilta, kaikilla perheillä ei ole esim. mahdollisuutta kuljettaa lasta terapiaan toiseen kuntaan, terapiapalvelut tulisi olla tarjolla päiväkotipäivän aikana.”

”Kaikki vanhemmat eivät edes jaksa etsiä ja vaatia apua lapselleen!”

Päivähoidossa toimivien kasvattajien keski-ikä on korkea, toisissa kunnissa jopa 47 vuotta. Uusia työntekijöitä ei ole monissa kunnissa palkattu moneen vuoteen. Pienissä kunnissa ei ole myöskään mahdollisuutta vaihtaa työpaikkaa, kun päiväkoteja on vain yksi tai kaksi.

”Kun henkilökunta ei jaksa! Uusia ei ole palkattu pitkään aikaan. Vaihuvuutta on kovin vähän, kuviot pienet, motivaatiopula. Jopa ”leipiintyminen”, ollaan uran huipulla, etene-
mismahdollisuuksia ei ole.”

Missä menee normaalin ja erityisen raja? Milloin aletaan puhua erityisyydestä?

”Sepä se, siinä on se ongelma!”

Kysymys on hämmentävä, joskin kaikki haastateltavat ovat asiaa joskus miettineet. Ne lapset, joilla jo on erityispäivähoitolausunto, koettiin toki erilaisina lapsina, mutta he eivät suinkaan työllistä ja mietitytä kasvattajia eniten. Heidän kohdallaan apu ja tuki, verkosto ja konsultaatio ovat jo olemassa, myös vanhemmat ovat aktiivisia ja halukkaita yhteistyöhön. Tässä tulee esille ero käytännön kasvattajan ja hallinnon työntekijän välillä: hallinnon näkökulmasta erityinen on vain se lapsi, jolla jo on lausunto. Vain hänelle voidaan erilaiset tukitoimet järjestää.

”Usein diagnoosittomista lapsista on enemmän työtä, jopa integroiduissa erityisryhmissä.”
”Paljon on kiinni resursseista; mitä on varaa pitää erityisyytenä?”

Normaalin ja erityisen raja koetaan erittäin häilyväksi, veteen piirretyksi viivaksi. Lähes kaikissa haastatteluissa nousee esiin ajatus, että kun lapsella itsellään on paha olla, silloin on kyseessä erityisiä tukitoimia tarvitseva lapsi.

”Kun lapsi itse kärsii.”

”Subjektiiivista, mutta kun lapsen ongelma haittaa lapsen omaa elämää ja olemista muiden kanssa.”

”Jos normaalit arjen tilanteet tuottavat lapselle vaikeuksia.”

Myös ongelmat sosiaalisissa suhteissa tekevät lapsesta huolta aiheuttavan. Selkeästi vammaisen lapsi on muiden lasten helppo ottaa mukaan ryhmän leikkeihin ja touhuihin, hänet jo tiedetään erilaiseksi, häntä tuetaan ja jopa puolustetaan. Aggressiivinen tai levoton lapsi puolestaan on muiden lasten vaikeampi hyväksyä.

”Kun lapsiryhmä alkaa hylkiä lasta, ja edes aikuisen puolustaminen ja motivoiminen sosiaalisuuteen ei auta.”

Kaikille haastatteluille yhteinen tapa kuvata normaalin ja erityisen rajaa on lapsen aikuiselta vaatima aika: jos lapsi ei selviä normaalista arjesta ilman jatkuvaa aikuisen tukea ja ohjausta. Yhteisenä nimittäjänä keskusteluissa on myös se, että lapsesta tulee olla huolissaan enemmän kuin yksi kasvattaja, jotta voidaan määritellä lapsen tilanne erityiseksi.

”Kun aikuisen nälkä on liian iso!”

”Lapsi, joka tarvitsee tukea koko ajan, joka tilanteessa.”

”Kun kukaan aikuisista ei saa päivää sujumaan.”

Haastatteluissa puhutaan lasten iän ja persoonallisuuden tuomista eroista. Lapsi voi olla vilkas ja rajukin, se saattaa kuulua ikään ja luonteeseen. Temperamenttieroit saattavat kuitenkin olla hyvinkin rajut ja on vaikea suunnitella ryhmän toimintaa kaikille lapsille sopivaksi. Esiin nousee kysymys ryhmien toimintatavoista ja -käytännöistä: onko syy aina lapsessa vai voisiko päivähoidon käytännöissä jokin olla toisin?

”Kasvatusmetodit muuttuneet: hallinta ei enää ole (saa olla) kaiken a&o, sillä lailla eivät ihmiset tule maailmassa koskaan kulkemaan. Me yritetään pitää maailma turvallisena ja ihanana paikkana, tulevaisuutta emme aina osaa ajatella. Päivähoidon väen on ehkä vaikea hyväksyä tätä muuttunutta yhteiskuntaa.”

”Raja on häilyvä: mihin kategoriaan laitetaan 6-vuotiaat pojat? Heillä on paljon ikään kuuluvaa sekoilua, tilaa ja ulkoilua tarvitaan paljon.”

”Lapset ovat kovin erilaisia: 3-vuotiaat menevät minne sattuu, 4- ja 5-vuotiaat ovat mallikelpoisia ja 6-vuotiaat jälleen kuin mullilauma. Eri-ikäisten lasten, 3-6-vuotiaiden, seka-ryhmä on siis haaste”

”Onko lapsi vaan hidas hämäläinen?”

”Sallitusti erilaisia, silti normaaleja...”

”Samassakin lapsessa voi olla eri aikoina erityisen tuen tarvetta, välillä taas ei, johtuu elämäntilanteesta.”

Eräs haastattelussa mukana ollut lastentarhanopettaja kiteyttää omat ajatuk-
sensa näin:

”Tasapääistämmekö me lapsia? Synnyin originaalina, kuolenko kopiona? Normaali-erityinen
raja on niin häilyvä! Ne lapset, jotka eivät alistu tasapääistämiseen, heistä tulee aikuisina hy-
vin pärjääviä ihmisiä. Mitäs jos tukisimme lapsen erilaisuutta, hänen vahvuuttaan?”

Millainen tuki auttaisi?

Perustason osaamisen vahvistaminen on kaikkien haastattelujen yhteinen
toivomus. Keinoja ja tapoja päivähoidon kasvattajien osaamisen vahvista-
miseksi on paljon mietitty ja toki myös joitain toteutettu.

Erityisesti kiertävän erityislastentarhanopettajan palveluiden katsotaan li-
säävän ryhmissä toimivien työntekijöiden sekä perhepäivähoitajien ammat-
titaitoa. Osassa kuntia on kiertävä erityislastentarhanopettaja toiminut jo lä-
hes 20 vuotta, osa kunnista on puolestaan haaveillut omasta keltosta lähes
vastaavan ajan. Niiden kuntien toimesta, joilla jo on käytettävissään kiertävä
erityislastentarhanopettaja on yhteistyötä kiertävien erityislastentarhanopet-
tajien palveluiden myymiseksi naapurikuntiin ollut erittäin vähän. Haastatte-
lujen perusteella vain Orivesi on myynyt kiertävän erityislastentarhanopetta-
jan konsultaatiopalveluita lähikunnilla (55 euroa/tunti). Myöskään kuntien
yhteistä kiertävää erityislastentarhanopettajaa ei ole kuntien toimesta palkat-
tu, pitkäaikaisista suunnitelmista huolimatta. Mikään kunta ei ole uskaltanut
ottaa kokonaisvastuuta työntekijän palkkaamisesta kuntien nykyisessä ta-
loudellisessa tilanteessa. Palveluita oltaisiin kuitenkin valmiita ostamaan.
Tällä hetkellä Karhukunnat (ei Pori) neuvottelee mahdollisesta yhteistyöstä,
tarve olisi 2-3 kiertävän erityislastentarhanopettajan palkkaamiseen tälle
seitsemän kunnan alueelle. Osana kaksoiskaupunkiyhteistyötä Huittinen ja
Vammala tulevat palkkaamaan yhteisen kiertävän erityislastentarhanopetta-
jan syksyllä 2003. Tällä hetkellä keltan työaika on suunniteltu jaettavan
kaupunkien väkiluvun mukaan, Vammala 63 % ja Huittinen 37 %.

Haastatteluissa toivotaan asiantuntijaksi ja konsultiksi päivähoidon normaali-
arjen jo tuntevaa ihmistä, jolta on helpompi kysyä ja saada apua sekä tu-
kea omaan työhön.

”Olisi yksi tietty ihminen, jolla olisi aikaa keskittyä erityisasioihin.”

”Ihan käytännön katsominen, olemme huolissamme, mitä teemme?”

”Tukea päivähoidon arjen sujumiseen, käytännön ohjeita ja vinkkejä”

”Tuen saaminen kentälle sen ihmisen luo, joka ohjaa ja kasvattaa lasta olisi ensiarvoisen
tärkeää.”

Seuraavassa on koottuna toiveita niistä tukimuodoista, jotka nousevat haastatteluissa esiin:

- lisää tieto-taitoa
 - ”oppia, jonka voi siirtää arkeen”
 - ”lapsesta on kyllä helppo tehdä ongelma...”
 - ”tiettyä vammaa tulee harvoin ja osaaminenkin muuttuu vuosien aikana, tarvitaan ajantasaista tietoa”

- konsultaatioapua
 - ”ulkopuoliset silmät”
 - ”enemmän tietoa miten lapsen kanssa toimitaan, ihan käytännössä.”
 - ”helppo reitti saada apua”
 - ”myös puhelinkonsultaatiota”
- vahvistusta kasvattajan omaan työhön, omaan osaamiseen
 - ”rohkeutta!”
 - ”tieto siitä on, mitä lapsen kanssa tulisi tehdä, mutta vahvistusta kaivataan”

- työssä jaksamista

- työnohjausta
 - ”se olisi tarpeen, mutta päivähoito koetaan sosiaalitoimen kukkasena, se ei tarvitse mitään”

- apua verkostojen rakentamiseen ja niissä toimimiseen
 - ”tietoa siitä, mistä saa tietoa”
 - ”joutuu kokoamaan verkoston oman työnsä tueksi, yksin se vie aikaa ja voimia”

- erityispedagogisten menetelmien käyttöönottoa tavallisiin päiväkotiryhmiin
 - ”kaivataan uusia menetelmiä arkeen, konkreettisesti näkemällä ja soveltamalla.”
 - ”työvälineitä ja –menetelmiä perhepäivähoidon näkökulmaan”
 - ”ei ehkä tietyille lapselle, vaan yleensä, koko ryhmän käyttöön...”

- koulutusta
 - ”jokainen kaipaa päivähoitoon erityispedagogisia opintoja”
 - ”koulutusta koko ryhmälle kerralla”
 - ”myös koulutusta, jossa pääsee irti arjesta, pois omasta työpaikasta”
 - ”koulutusprosessi erityisasioista”

- positiivisen ajattelun löytämistä

- asennemuutosta
 - ”paljonhan voitaisiin jo nyt tehdä”
 - ”pelkoa liian hienolta kuulostavia menetelmiä kohtaan”

- pedagogisia keskusteluja
 - ”työntekijöiden keskinäistä keskusteluaika tarvitaan, vertaa sairaalan raporttiin”
 - ”yhteiset tavoitteet ja rajat oltava kaikilla”

- lasta tutkivien ja kuntouttavien tahojen konsultaatio, jopa ”jalkautuminen”
 - o ”terapeutit töihin sinne, missä on lasten hoitopaikka”
 - o ”puheterapiapula huutava!”
 - o ”perheneuvolassa ei ole riittävästi resursseja tutkimukseen ja tukeen”

Monessa haastattelussa toivotaan erityispedagogisten menetelmien käyttöönottoa tavallisten lapsiryhmien tueksi. Selkeä struktuuri, sovitut käytännöt, pienryhmätoiminta, kielellisen tietoisuuden vahvistaminen ja monet muut menetelmät voisivat tuoda tukea myös suurten lapsiryhmien paineeseen. Sitoutuminen pienryhmätoimintaan vaatii kuitenkin asenteiden muuttamista ja yhteistyötaitoja.

”Toteutimme 21 lapsen ryhmän toiminnan pienryhmäperiaatteella ja osaamista kyllä löytyi! Lapset jaettiin kolmeen ryhmään, jokaisella 7 lapsella oli joka päivä sama aikuinen vastaa-massa toiminnasta. Välillä toimittiin vain oman pienen ryhmän kanssa, välillä koko ryh-mässä. Erityispedagoginen eriyttäminen toimi tavallisen ryhmän rauhallisen ja kiireettömän ilmapiiriin takeena! Tämä vaati kokonaan uudenlaista asennoitumista, kokoaikaista läsnä-oloa ja ennen kaikkea uusia toimintakäytäntöjä. Johtajan mukaan työvuorojen tekeminen oli taidetta!”

”Kaikkien lasten tulisi saada hyödykseen samat menetelmät, kuin erityisryhmissä!”

”Jokaisen lapsen luontaisin oppimismenetelmä tulisi olla aikuisilla tiedossa, tällä hetkellä se tieto on vain erityislasten osalta”

Osaamisen vajeet ja koulutustoiveet

Se, mikä on jonkun kasvattajan mielestä hänen vahvinta osaamistaan, saattaa puolestaan olla toisen kasvattajan mielestä juuri se osaamisen vaje, johon hän tarvitsee koulutusta ja tukea. Eli kaikki seuraavassa lueteltavat osaamisen vajeet ovat toisaalta myös jonkun osaamisen vahvuutta, erityisesti koska mukana haastatteluissa oli myös päivähoidon erityispedagogeja.

Millaisessa osaamisessa koet sinulla olevan puutteita? Mitä ongelmia on osaamisen esteenä?

Erityislapsiin liittyvä **asenteiden muutos** koetaan tarpeelliseksi. Tietoa ja taitoa saattaa olla paljon, mutta negatiivisten asioiden korostuminen vaikeuttaa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten kuntoutuksen järjestämistä päivähoidossa. Ei jakseta nähdä mitä lapsi jo osaa tai mitä hän on taas oppinut, vaan keskitytään osaamattomuuksiin ja epäonnistumisiin. Toisaalta **erityispedagogiset tiedot ja menetelmien hallinta** saattavat olla huonot.

”Täytyykö vielä sitäkin kuntouttamistakin jaksaa?”

”Ei ole ollut vastaavia lapsia, uskotaan siihen, että lapsen asiat tulevat muualla paremmin hoidetuksi.”

”Olisipa sellainen vuosi, että ei olisi näitä vaikeita lapsia!”

Arjessa tapahtuva kuntoutus ei ole itsestään selvyys päivähoidon kasvat-tajille. Ei uskota tai tiedetä peruspäivähoidon suurta kuntouttavaa vaikutus-ta, että pienetkin menetelmät ja asiat vaikuttavat paljon.

”Kuvitellaan kuntoutuksen asiat vaikeammiksi!”

Leikin huomioiminen yhtenä hyvänä keinona oppia ja opettaa nousee esille monen kasvattajan osaamisen puutteena. Monet kasvattajat kokevat, että tällä hetkellä arvostetaan vain esiopetusta ja sen myötä painotetaan liikaa oppimista ja opettamista

Päivähoidon ammattilaisten kyky havainnoida ja arvioida rehellisesti ja realistisesti arjen toimintakäytäntöjä ei ole vielä riittävää. Ajatus siitä, että **jotain voisi tehdä toisin**, on edelleen vaikeaa.

”Se, mitä me teoriassa puhutaan, tulee tuoda myös käytäntöön, siinä on vähän vajetta! Puhutaan kyllä muuttuneista toimintakäytännöistä, mutta välttämättä mikään ei ole todellisuudessa muuttunut!”

Myös lasten **havainnointi-, arviointi- ja dokumentointitaidot** koetaan puutteellisina. Lapsen normaali kehitys ei aina ole tiedossa tai muistissa, näin koetaan erityisesti perhepäivähoidon kohdalla.

”Ei ole riittävän selvästi tiedossa mikä on normaalia, mikä puolestaan epänormaalia.”
”Mikä on pojan normaali?”

Vanhempien kohtaaminen ja erityisesti kumppanuus ovat suuria tulevaisuudenkin haasteita. **Perhetyön osaamisessa** koetaan puutteita. Kuuntelemisen ja kuulemisen taidoissa olisi runsaasti parantamisen varaa. Kasvattajan olisi myös osattava myöntää oma tietämättömyytensä ja rajallisuutensa-kin: ”tästä asiasta en tiedä, mutta selvitän...”.

”Yhteistyö vanhempien kanssa: vaikka se on jokapäiväistä, niin se ei ole helppoa: koulutus-tarve, perheet muuttuneet. Miten suhtautua erilaisiin perheisiin, kun katselee asioita omasta keskiluokkaisesta taustasta käsin?”

”Kumppanuus vaatii asennemuutosta meiltä kaikilta”

”Niitä taitoja ei ole peruskoulutuksessa lainkaan saatu.”

”Osaatko oikeasti pysähtyä ja kuunnella?”

”Miten toimia, jotta hiljaiset perheet saisivat äänensä kuuluville?”

”Miten huoli otetaan esille vanhempien kanssa?”

”Yhteistyömuotojenkin tulee muuttua.”

”Halutaan kaikille hyvää, mutta ammattitaitomme ei riitä olemaan psykiatrina. Tulisi olla enemmän tietoa, minne vanhemmat voisi ohjata.”

”Liika hienotunteisuus, hyssyttelykulttuuri!”

Työn rajaaminen koetaan ongelmaksi, samoin ajan käytön hallinta. Tieto ja ajatus perustehtävästä on usein hukassa, samoin priorisointitaidot. Kii-reettömän ilmapiirin luomisen tärkeys myös lapsiryhmään tiedostetaan, mutta asiaa ei ehkä osata konkreettisesti toteuttaa.

”Kannetaan huolta asioista, joille ei mitään voi!”

”Jatkua kiire!”

Oman työn **verbalisointi** ja päivähoitohenkilöstön markkinointitaidot koetaan puutteellisina. Arjen realiteettien kuvaaminen päättäjille on vaikeaa, ei osata perustella asioita ”rahan kautta”. Oman työn näkyväksi tekeminen oli monen haastattelun teemana.

”Oman arkityön sanottaminen! Se hiljainen tieto, jota ei pidä minään!”

”PR-taitoja lisää!”

”Päivähoidon ammattilaisten puhetta ei haluta kuunnella ja luottaa siihen.”

Palautteen antaminen ja saaminen, omien osaamisten ja osaamisvajeiden tunnistaminen ei ole kaikille päivähoidon kasvattajille itsestään selvyys. Toisaalta itsearviointi saattaa joissain tilanteissa olla liian rankkaa, vaatimukset liian suuria.

”Vaativuus ei ole kaunista! Ota hyvä palaute iloisesti vastaan!”

Perhepäivähoidon ohjaus ja riittävän tuen takaaminen yksin työtään tekeville perhepäivähoitajille askarruttaa monia perhepäivähoidon ohjaustyötä tekeviä työntekijöitä. Ajan puute ja sitä kautta kotikäyntien vähäinen määrä, hoitajien ja hoidossa olevien lasten suuri määrä, toimistotöiden lisääntyminen sekä ohjausmenetelmien puutteellisuus nousevat esiin haastatteluissa. Myös lapsen liittyvän huolen esille tullessa perhepäivähoitajan tukeminen on vaikeaa, jopa niissä kunnissa, joilla on kiertävä erityislastentarhanopettaja.

”Joku perhepäivähoitaja voi jäädä ilman erityiskorvausta, kun keltan apu ei tavoita häntä!”

Ajankohtaista tietoa varhaiskasvatuksesta on kyllä saatavilla, esimerkiksi internetin kautta, mutta käytettävissä olevien välineiden ja ajan puute eivät anna internetin käyttöön riittäviä mahdollisuuksia. Toisaalta tieto on internetissä hajallaan, ”jopa hukassa” ja mahdollisuudet sen etsimiseen ovat monella kasvattajalla vähäiset.

”Mirja Myöhäsen tiedote ”Ajankohtaista varhaiskasvatuksessa” helpottaa työtä ja auttaa pysymään ajan tasalla.”

”Stakesin tuki vallan verkossa!”

6. Hyvät käytännöt–tavoitteena lähipäivähoitopaikkaperiaate

Lähipäivähoitopaikkaperiaate

Lasta tulee kohdella ensisijaisesti lapsena, ei erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevana lapsena keskittyen hänen puutteisiinsa. Nykyisen inklusiivisen ajattelun mukaan kaikki lapset osallistuvat asuinalueen yhteisiin kasvatus- ja opetusryhmiin: lapsi aloittaa päivähoidon siinä ryhmässä, johon hän asuinalueensa perusteella muutenkin menisi ja käy koulunsa omissa lähikouluissaan.

Päivähoitoa ja erityispäivähoitoa ei voi erottaa toisistaan, erityispäivähoito on osa yleistä päivähoitojärjestelmää. Erityispäivähoito ei ole paikka, jonne lapsi lähetetään, vaan se on lapsen tarvitsema palvelu, joka edellyttää kasvatuksellisten, opetuksellisten ja kuntoutuksellisten tukitoimien koordinoimista. Tavoitteena on, että jokainen lapsi saa halutessaan hoitoa lähipäivähoitopaikkassaan, huolimatta erityisen tuen tarpeestaan.

Asuinalueen lasten ollessa samassa päiväkodissa tai opiskellessa samassa koulussa he ovat keskenään tasa-arvoisempia ja samalla heidän sosiaaliset taitonsa lisääntyvät. Lapsilla on mahdollisuus olla samassa päivähoitopaikkassa tai koulussa sisarustensa kanssa sekä heillä on enemmän mahdollisuuksia luoda ystävyyssuhteita normaalisti kehittyvien ikätovereittensa kanssa ja saada heiltä myös iänmukaisia käyttäytymismalleja. Lapsi ja lapsen vanhemmat voivat solmia ystävyyssuhteita asuinalueensa muiden lapsiperheiden kanssa, jolloin ystävien löytäminen myös vapaa-ajalla helpottuu.

Erityispedagogisten menetelmien käyttäminen tavallisissa päiväkotiryhmissä hyödyttää ryhmän kaikkia lapsia. Strukturoitu päiväjärjestys, yksilö- ja pienryhmätyöskentely, eriyttäminen, monipuoliset materiaalit ja opetusmenetelmät tukevat ryhmän kaikkien lasten kehitystä.

Lähipäivähoitopaikkaperiaatteesta huolimatta integroituja ryhmiä ja pienryhmiä tullaan aina tarvitsemaan. Tulevaisuudessa resursseja ja tukea tullaan kuitenkin suuntaamaan enemmän tavallisiin päiväkotiryhmiin ja varhaisen puuttumisen mahdollisuuksiin.

Tässä luvussa kuvataan erityiskasvatuksen järjestämiseen lähipäivähoitopaikkassa liittyviä toimivia käytäntöjä sekä tärkeimpiin huolen aiheisiin liittyviä hyviä käytäntöjä.

Kuntoutussuunnitelmapalaveri Hämeenlinnan tapaan

Päivähoitolain mukaan kaikille erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseville lapsille tulee laatia kuntoutussuunnitelma yhteistyössä lapsen vanhempien ja tarpeen mukaan kunnan muun sosiaalihuollon, terveydenhuollon ja koulutoimen kanssa. Laki ei määrittele kuntoutussuunnitelman sisältöä, rakennetta tai toteutusta.

Sosiaali- ja terveysministeriön laatiman ”Lasten päivähoidon tilannekatsaus 2001” –monisteen mukaan kuntoutussuunnitelma oli laadittu kaikille erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseville lapsille vain 58 prosentissa Suomen kunnista. Syinä sille, ettei suunnitelmaa ole kaikille laadittu mainittiin mm. erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten määrittelyn vaikeus, erityisosaamisen ja tiedon puute sekä resurssipula, aikaa suunnitelman tekoon ei ole. Lisäksi mainittiin vanhempien haluttomuus laatia suunnitelmaa sekä ongelmat yhteistyötahojen kanssa.

Kuntoutussuunnitelmatyöskentely Hämeenlinnan kaupungin päivähoidossa pohjautuu perheperustaiseen näkemykseen. Yhteistyössä pyritään huolen tunnistamiseen, jakamiseen ja työstämiseen. Kokoontumisissa ovat aina mukana lapsen vanhemmat sekä tarpeen mukaan lasta tutkivat ja kuntouttavat asiantuntijat. Suunnitelman tavoitteena on niveltää ehjäksi elämämpiiriksi lapsen tarvitsema yksilöllinen tuki ja kuntoutus kotona ja päivähoidossa.

Kuntoutuspalaveriin on vakiintunut oma käytäntö. Palaverin puheenjohtajana toimii alueen kiertävä erityislastentarhanopettaja, kirjaajana ryhmän lastentarhanopettaja. Yhteistyön kannalta keskeisistä kuntoutussuunnitelmalomakkeen sivuista on tehty fläppitaulut seinälle. Yhdessä sovitut asiat –niin vanhempien kuin työntekijöiden ehdottamat –kirjataan näkyville seinälehtiin.

Lapsen päivä	Mitä harjoitellaan	Miten	Vahvuudet ja kiinnostukset
- keskustellaan ja kirjataan lapsen vuorokausi; mikä sujuu, mikä pulmallista - samalla suunnitellaan päivästruktuuria	- keskustellaan ja kirjataan lyhyen aikavälin konkreettiset tavoitteet	- sovitaan menetelmät ja työnjako - seuraavalla kerralla tarkastellaan miten lapsi on edistynyt ja sovitaan tarvittavista muutoksista	- keskustellaan ja kirjataan lapsen vahvuudet ja asiat, joista hän pitää ja joita hän mielellään tekee

Päivähoitoryhmän henkilökunta kirjoittaa tiedot kuntoutussuunnitelmalomakkeelle palaverin jälkeen. Seinälehdet säästetään seuraavaa kertaa varten ja silloin käytössä on erivärinen tussi. Palaverissa sovitaan myös siitä, miten palaverin asiat käydään läpi lapsen kanssa.

Uuden kuntoutuspalaverikäytännön myötä vanhemmat kokevat vaikutusmahdollisuuksiensa kuntoutuksessa lisääntyneen. Tilanne on demokraattinen, kaikkien mielipide on kirjaamisen arvoinen. Yhdessä mietityt sanamuodot tuovat konkretiaa sekä palaveriin että kuntoutuksen tavoitteisiin.

Integroitu pienryhmä

Integroidulla pienryhmällä tarkoitetaan 3-6-vuotiaiden lasten kokopäiväryhmää, jossa on 12 lasta, joista viidellä lapsella on erityisen tuen tarve. Ryhmässä työskentelee kaksi lastentarhanopettajaa ja lastenhoitaja. Erityislastentarhanopettajan konsultaatio, varsinkin toimintaa aloitettaessa, tuo

ryhmään erityispedagogista asiantuntemusta ja vahvistaa ryhmän kasvattajien kykyä arjen kuntoutuksen organisoimiseksi. Integroidulla erityisryhmällä tarkoitetaan 12 lapsen ryhmää, jossa työskentelee erityislastentarhanopettaja, lastentarhanopettaja ja kaksi lastenhoitajaa.

Suurimmissa kunnissa on jo kymmenen vuoden ajan toiminut ns. integroitua ja pienryhmiä erityisesti kielellisesti viivästyneiden lasten kuntoutuksen takaamiseksi päivähoitossa. Tämä olisi toimiva tapa järjestää päivähoitoa myös pienemmissä kunnissa, mikäli erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevia lapsia on jossain päiväkodissa enemmän. Pienryhmät mahdollistavat tiiviimmän kuntoutuksen ja takaavat lapselle vertaisryhmän tuen.

Huolen puheeksi ottaminen

Monessa kunnassa, esim. Hämeenlinnassa, Ulvilassa ja Hausjärvellä, on panostettu varhaiseen puuttumiseen ja kouluttauduttu huolen puheeksi ottamisessa. Stakesin ja Lastensuojelun Keskusliiton Varhainen puuttuminen – hankkeessa kootaan ja levitetään varhaisen puuttumisen toimivia työmuotoja. Hankkeeseen liittyen toteutetaan mm. huolen puheeksiottamisen kouluttajakoulutusta. Koulutus tuottaa kuntiin työntekijöitä, jotka kouluttavat muita työntekijöitä. Se antaa valmiuksia käyttää työmenetelmää, jossa lasta koskeva huoli ilmaistaan vanhempia kunnioittaen ja tukea tarjoten.

”Parastettu malli” - toisilta omittu ja oman kunnan käyttöön parannettu

Päivähoidon toimintakäytännöissä on suuria eroja kuntien välillä ja jopa yksittäisen kunnan sisällä. Toimivia käytäntöjä pyritään saamaan laajempaan käyttöön Stakesin Varttua -hankkeen ja juuri käynnistyneen EriNet -hankkeen avulla. Kaikkien kuntien päivähoiton henkilöstöllä ei ole käytettävissään internetin käyttöön tarvittavia välineitä, eikä ehkä aikaa ja taitoja niiden hyödyntämiseen.

Sekä yksittäinen työntekijä että yksittäinen kunta hyötyisi varmasti uusista näkökulmista ja toimintatavoista tutustumalla muiden kuntien ratkaisuihin. Esimerkiksi Hämeenlinnan kaupungin päivähoitossa on kehitetty useita toimivia menetelmiä erityisen tuen tarpeessa olevien lasten kuntoutuksen järjestämiseksi päivähoitossa. Kiertävät erityislastentarhanopettajat ja päivähoidon puheterapeutti kertovat mielellään oman kuntansa menetelmistä ja käyvät myös tarvittaessa kouluttamassa niiden käytössä. Päivähoidon puheterapeutin mukaan toisen kunnan menetelmät kannattaa ainakin arvioida ja tarvittaessa parantaa eli sovittaa oman kunnan käyttöön.

Positiivisuus menetelmänä

Tampereen kaupungin Hippoksen erityispäiväkodin resurssiryhmän henkilökunta on todennut positiivisuuden yhdeksi parhaista menetelmistä asenteiden muuttamiseksi. Päivittäinen kirjallinen palaute vanhemmille eli niin sanottu ”reissuvihko” pyritään saamaan mahdollisimman positiiviseksi. Negatiiviset asiat ja ongelmat välitetään keskustelujen kautta suoraan vanhem-

mille. Negatiivisten asioiden välittäminen reissuvihon välityksellä aiheuttaa pidempiaikaisen negatiivisen fiiliksen koko perheelle ja estää välittömästi tapahtuvan vuorovaikutuksen reissuvihon kirjoittajan kanssa.

Menetelmä on helppo ja antaa myös puhumattomalle lapselle mahdollisuuden kertoa illalla vanhemmille päivän tapahtumista. Tavallisesta reissuvihosta poiketen lapsi otetaan mukaan tekemiseen ja aikaa ei välttämättä kulu viittä minuuttia enempää. Lapsi voi leikata ja liimata kuvan, piirtää jne. Tärkeäksi on osoittautunut, että lapsi itse tuo ja vie reissuvihon reppuun, jotta sama voi toistua myös kotona. Osa vanhemmista on innostunut tekemään reissuvihkoa kotona, eli he kertovat vastaavalla tavalla viikonlopun tapahtumista. Näin puhumatonkin lapsi voi osallistua maanantai- aamuna viikonlopun tapahtumien kertomiseen. Positiivinen reissuvihko on asiana pieni, mutta lapsen itsetunnon kannalta sillä saattaa olla iso merkitys.

Ohessa on resurssiryhmän henkilökunnan kommentteja:

- ”reissuvihkoon ei saa negatiivista asiaa kirjoittaa”
- ”soita vanhemmille tai puhu kasvotusten, jos negatiivista asiaa on, kirjoittaen asia on vaikea saada asiallisesti esitettyä”
- ”millainen fiilis perheellä onkaan, jos illalla porukalla luetaan reissuvihosta negatiivisia asioita omasta lapsesta”
- ”oliko koko päivä näin hirveä, tapahtuiko mitään kivaa, osasiko lapsi mitään, täytyykö joka asiasta kertoa, eihän me muutenkaan joka pieraisusta kerrota, ei edes kaikkia hyviä asioita”
- ”ei ole kysymys epärehellisyydestä, vaan vaikeille asioille tulee olla oma aika ja paikka”
- ”yhteistyö vanhempien ja päivähoiton kasvattajien välillä on valitettavan usein negatiivisten asioiden pallottelua, lisätään ”bensaa liekkeihin”, vaikka perhekin ongelmat jo tietää”
- ”myönteinen reissuvihko lapsen kanssa: lapsi itse tekee vihkoa, itse vie reppuun, ei vie aikaa, Laura leikkasi hienosti saksilla, piirrettiin pienet sakset, L oli luistele-massa, hienosti meni, tehtiin koritehtäviä ja L itse liimaa kuvan, L vie itse vihon reppuun, kun äiti kysyy mitä teit, näytä vihko äidille ja kerro mitä teit, kotonakin helppo ihastella...”
- ”lapsi voi itse kertoa ja ainakin näyttää sen, mitä tänään tehtiin, vihon kirjoittami-nen vie parhaimmillaan vain 5 minuuttia”
- ”isompi lapsi voi itse piirtää”
- ”vanhemmat voivat kertoa ja piirtää viikonloppusta ja lapsi voi aamupiirissä kertoa mitä hän on viikonloppuna tehnyt, vaikka puhetta ei ole tai kertominen on vaike-aa”
- ”kotiin kiva fiilis, päivä on sujunut hyvin, on tehty mukavia asioita ja opittu uusia juttuja”
- ”lapsen itsetunto!”

Eriyttäminen: Pienryhmätoiminta

Päivähoitossa on totuttu käytäntöön, jossa yhdessä 3-6-vuotiaiden lasten ryhmässä on 21 lasta ja kolme kasvattajaa. Yli 20 lasta on toiminnallisesti liian suuri kokonaisuus sekä lapselle että aikuiselle. Suuressa ryhmässä on vaikea ilmaista itseään ja keskittyä leikkeihin, myös kiireen tunne ja melu korostuvat. Mitä enemmän lapsi tarvitsee yksilöllistä huomiota ja tukea, sitä vaikeampi hänen on toimia isossa ryhmässä. Päivähoitolaki antaa kuitenkin mahdollisuudet muodostaa ryhmät monin eri tavoin.

Haastattelujen aikana nousi esille hyvin suunniteltu malli, jossa jokaisella kolmella kasvattajalla on kullakin vastuu pääsääntöisesti seitsemästä lapsesta. Ryhmä on turvallinen, yhteistyö vanhempien kanssa tavallista tiiviimpää, ilmapiiri on rauhallinen ja kiireetön. Tämä toimintamalli vaatii kaikilta työntekijöitä sitoutumista ja uudenlaista asennetta päiväkotityöhön.

”Toteutimme 21 lapsen ryhmän toiminnan pienryhmäperiaatteella ja osaamista kyllä löytyi! Lapset jaettiin kolmeen ryhmään, jokaisella 7 lapsella oli joka päivä sama aikuinen vastamassa toiminnasta. Välillä toimittiin vain oman pienen ryhmän kanssa, välillä koko ryhmässä. Erityispedagoginen eriyttäminen toimi tavallisen ryhmän rauhallisen ja kiireettömän ilmapiiriin takeena! Tämä vaatii kokonaan uudenlaista asennoitumista, kokoaikaista läsnäoloa ja ennen kaikkea uusia toimintakäytäntöjä. Johtajan mukaan työvuorojen tekeminen oli taidetta!”

Pienryhmätoimintaa ehdotetaan päivähoidon tulevaisuuden toimintamuodoksi myös juuri ilmestyneessä (22.1.2003) Kansallisen sosiaalialan kehittämisprojektin väliraportissa:

Tavoitteena päiväkodin toiminnassa ja henkilöstön ja tilojen käytössä on, että hoitopäivän aikana toimitaan pienryhmissä, jolloin syntyy mahdollisimman läheisiä ja luottamuksellisia aikuisten ja lasten välisiä suhteita, mikä osaltaan lisää myös yhteistyön edellytyksiä perheen kanssa.

Kiertävän erityislastentarhanopettajan toiminnan aloittaminen

Kunnan ensimmäisen kiertävän erityislastentarhanopettajan toiminnan aloittaminen on yksi haastatteluissa paljon keskusteltu asia. Sekä päivähoiton henkilöstön että päättäjien odotukset ovat suuret, kun monen vuoden jälkeen vihdoinkin saadaan ensimmäinen kiertävä erityislastentarhanopettaja. Uuden toiminnan aloittaminen on työlästä ja vaatii kaikkien osapuolten apua ja tukea onnistuakseen. Seuraavassa on haastattelujen aikana esille nousseita huomion arvoisia asioita kelto –toimintaa käynnistettäessä.

Uuden työntekijän sijoituspaikka on hyvä miettiä jo etukäteen. Lähes poikkeuksetta jokainen uusi kelto (haastatteluissa heitä oli neljä) kertoo ensimmäisten työviikkojen ajan hankkineensa erilaisia kierrätyshuonekaluja ja kierrätettyjä toimistotarvikkeita puhelimesta tietokoneeseen. Kelto tarvitsee työhuoneen huolimatta siitä, että suuri osa työstä on kiertämistä päivähoiton yksiköissä.

Kelton esimieheltään saama tuki ja palaute on erityisen tärkeää, varsinkin toimintaa aloitettaessa. Kunnan päivähoitoon tutustuminen, jo olemassa olevien erityislasten määrän selvittäminen, perustehtävän määrittely, toimintatapojen ja toimintakäytäntöjen sopiminen ja työn priorisointi vaativat yhteistä aikaa.

- ” yhteisen kielen löytäminen esimiesten ja muun hallinnon kanssa vie aikaa”

Keltoon kohdistuvien odotusten selvittäminen helpottaa toiminnan käynnistämistä. Henkilökunnan odotukset saattavat olla hyvinkin erilaiset, kuin millaiseksi toiminta muodostuu. Erilaisten lapsiryhmien ohjaaminen viikoittain

koetaan tärkeäksi, mutta käytännössä harvoin riittää aikaa ko. toiminnan järjestämiseen.

Alkuvaiheessa työ keskittyy oman työn ja erityispedagogisen näkökulman tutuksi tekemiseen. Verkoston rakentaminen oman työn tueksi kunnan erityistyöntekijöiden, lastenneuvoloiden, sosiaalityöntekijöiden, koulutoimen ja muiden lasta hoitavien ja kuntouttavien tahojen kanssa on tärkeää. Uudesta toimintamuodosta tiedottaminen kannattaa ulottaa myös lasten vanhempiin. Kiertävä erityislastentarhanopettaja on yksi päivähoitoyksikön työntekijöistä, joskaan hän ei ole paikalla päivittäin.

Kelton työn kannalta on oleellista havainnoida päivähoitoyksiköiden tavallista arkea ja keskustella henkilöstön kanssa. Näihin yhteisiin keskusteluihin kannattaa päivähoidon kasvattajien varata aikaa. Olemassa olevien käytäntöjen tarkastelu ja niiden muuttaminen ei aina ole päivähoidon henkilöstölle helppoa.

- ”mikä sinä olet meitä ulkopuolelta neuvomaan”

Kuntoutussuunnitelmakaavakkeet ja muut tarvittavat kaavakkeet eivät välttämättä ole ajan tasalla. Myös niiden työstämiseen tarvitaan aikaa ja yhteistyötä. Kuntoutussuunnitelmapalavereihin osallistuminen kuuluu alusta asti kelton työnkuvaan. Henkilöstöä kouluttamalla ja ohjaamalla voi pienentää omaa rooliaan näissä palavereissa.

- ”Aluksi jouduin ottamaan kuntsareista todella suuren vastuun, henkilökunta piti vaikeana palavereissa niin puheenjohtajuutta kuin sihteeriyttäkin. Menin ”vipuun” ja huolehdin sekä palaverien järjestämisestä, palaverien kulusta, kuntsarin puhtaaksikirjoittamisesta että niiden lähettämisestä osallistuneille. Nyt olen kouluttamassa henkilökuntaa kuntsareiden maailmaan.”

Haastattelujen perusteella kiertävien erityislastentarhanopettajien työtehtävät ovat toiminnan alkuvaiheessa muotoutuneet seuraavanlaisiksi:

- normaaliuden esille saaminen: mitä päivähoidon kasvattaja pitää normaalina?
- antaa tietoa siitä, miten käyttäytyy normaali lapsi, mitä kuhunkin ikäkauteen kuuluu?
- kehittää työmenetelmiä, joiden avulla lasten tilanteita voidaan auttaa eteenpäin
- tuoda erityispedagogiikan menetelmiä arkeen, kaikkien ryhmien käyttöön
- huolehtia erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten tilastoinnista
- vastata siitä, että kuntoutussuunnitelmat on tehty ja sovittuja asioita toteutetaan
- toimia ensisijaisesti päivähoidon aikuisten apuna, toissijaisesti lasten yksilö- ja ryhmäkuntoutuksen toteuttaja
- ohjata lapsia tutkimuksiin tarvittaessa
- tukea perheitä
- vahvistaa perustason päivähoidon tietoja, taitoja ja osaamista

- toimia kunnan erityispedagogiikan asiantuntijana
- käydä pedagogisia keskusteluja lapsiryhmien henkilökunnan kanssa

Haastateltavien mukaan perhepäivähoitajien tukeminen jää liian vähäiseksi. Tähän olisikin kehitettävä uusia toimivia käytäntöjä.

Resurssikeskus

Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen päivähoidon tehtäväalueella aloitettiin 1.9.2001 kokeiluna kaksivuotinen resurssikeskustoiminta. Hippoksen erityispäiväkodissa toimivan resurssikeskuksen eli -ryhmän toiminta-ajatuksena on tukea lapsen kasvua ja kehitystä hänen omassa päiväkotiryhmässään tai perhepäivähoitossa, kodin läheisyydessä, lapsen omassa luonnollisessa ympäristössä. Ryhmä antaa kasvatushenkilöstölle ohjausta ja konsultaatiota lapsen kanssa toimimiseen, ohjaa uusien menetelmien käyttöönottamisessa, neuvoo apuvälineiden käytössä ja antaa oman erityispedagogisen näkemyksensä lapsen päivittäisen arjen suunnitteluun ja toteutukseen.

Resurssiryhmässä työskentelee erityislastentarhanopettaja, lastentarhanopettaja ja kaksi lastenhoitajaa. Hippoksen erityispäiväkodin fysioterapeutti ja puheterapeutti ovat käytettävissä lapsen tilannetta arvioitaessa. Ryhmä on 14 lapsen ryhmä, johon 2-4 viikon jaksolle tuleva lapsi saapuu omasta päivähoitopaikastaan tutun aikuisen kanssa. Tukea tarvitsevia lapsia voi samanaikaisesti olla korkeintaan kolme. Resurssiryhmään tulevalla lapsella voi olla erityispäivähoitolausunto tai hänen tilanteensa arviointi voi olla vasta alkuvaiheessa.

Varhainen puuttuminen ja ennaltaehkäisy antavat mahdollisuuden tukea lasta siten, että erityispäivähoitolausunto ei ehkä ole tarpeellinen. Ryhmä on tarkoitettu kaikille niille lapsille, joiden kehityksen joillakin osa-alueilla on tuen tarvetta.

Ryhmän tarjoama tuki, tieto ja koulutus tarjoaa lapsen oman päiväkodin tai perhepäivähoitajan henkilökunnalle motivaatiota ja luottamusta omiin mahdollisuuksiin lapsen kasvattajana ja kuntouttajana. Lisäksi vuorovaikutussuhde lapsen ja oman tutun aikuisen välillä vahvistuu. Lapsi voi aloittaa resurssiryhmässä ns. puhtaalta pöydältä. Omassa päivähoitopaikassaan hänen vaikeutensa ja pulmansa ovat saattaneet kasautua ja jakson aikana saadaan aloittaa uudesta tilanteesta, lapsen vahvuuksista.

Ennen resurssiryhmään tuloa sovitaan tutustumiskäynti. Mukana ovat lapsi, lapsen vanhemmat ja oman päivähoitopaikan aikuinen. Tällöin keskustellaan käytännön asioista ja sovitaan jakson alkamisesta. Lapsen omassa päivähoitopaikassa järjestetään aloituspalaveri, jossa yhdessä vanhempien kanssa määritellään jakson tavoitteet ja sovitaan tärkeistä käytännön asioista.

Jakson aikana lapsi osallistuu ryhmän toimintaan yhtenä ryhmän jäsenenä. Lasta videoidaan ryhmä- sekä yksilötilanteissa havainnoinnin tueksi. Päivittäisissä keskusteluissa kartoitetaan lapsen tilannetta ja mietitään sopivia

käytäntöjä ja menetelmiä lapsen ohjaamiseen. Ohjausta annetaan lapselle, vanhemmille ja lapsen oman päivähoitopaikan kasvattajille.

Jakson jälkeen pidetään loppupalaveri Hippoksen erityispäiväkodissa. Keskustellaan siitä, miten resurssijaksolle asetetut tavoitteet on saavutettu ja mitä menetelmiä on käytetty. Suunnitellaan yhteiset käytännöt lapsen kanssa toimimiselle sekä kotona että päivähoitopaikassa ja sovitaan mahdollisista käytännön järjestelyistä. Resurssiryhmä tarjoaa tarvittaessa konsultaatioapua lapsen asioissa jakson jälkeenkin.

Positiivisuus, arjen arvostaminen ja maalaisjärjen käyttö ovat osoittautuneet tärkeimmiksi menetelmiksi kuluneen 1½ vuoden kokeilun aikana. Lapsen vahvuudet, osaamiset ja onnistumiset ovat kaiken toiminnan lähtökohta. Sekä lapsen että hänen oman hoitopaikkansa kasvattajien itseluottamus omiin kykyihin kasvaa ja tulevaisuus näyttää valoisammalta. Vanhemmat ovat kokeneet resurssiryhmän henkilökunnan ”kolmanneksi tahoksi”, jolle on ollut helppo puhua vaikeistakin asioista. Lapsen oman päivähoitopaikan kasvattajat ovat todenneet, että positiivisuus ja kannustava ilmapiiri muuttaa nopeasti lapsen käyttäytymistä toivottuun suuntaan. Resurssiryhmässä hyväksi koetut erityispedagogiset menetelmät, lapsiryhmän toiminnan eriyttäminen ja strukturoitu päiväjärjestys, ovat auttaneet luomaan kiireetöntä ilmapiiriä ja yksilöllisempää toimintaa lapsen lähihoitopaikassa.

Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunnan päätöksen perusteella resurssiryhmän palveluita voidaan tarjota myös muille kunnille.

Resurssierityislastentarhanopettaja

Päivähoidosta annetun asetuksen mukaan erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi on otettava huomioon ryhmän lasten lukumäärässä tai hoito- ja kasvatustehtävään osallistuvien henkilöitten lukumäärässä, jollei päiväkodissa ole tällaista lasta varten erityistä avustajaa. Tukitoimena käytetty lapsiryhmän koon pienentäminen ei haastateltavien mukaan takaa lapsen saavan osakseen enemmän tarvitsemaansa huomiota. Kyse on enemmänkin täyttö- ja käyttöasteeseen liittyvästä hyödyistä.

Viime vuosien aikana on ollut tarve kehittää uusia tukimuotoja tavallisten päiväkotien tueksi. Erityislastentarhanopettaja tavallisessa päiväkodissa on yksi tapa tukea erityislapsia ja toisaalta ennaltaehkäistä muiden lasten ongelmia. Tätä toimintamallia kutsutaan resurssierityislastentarhanopettajaksi (=relto) ja sitä on verrattu kouluissa työskenteleviin laaja-alaisiin erityisopettajiin. Relto –mallia on jo vuodesta 1996 alkaen kehitetty Helsingin päivähoidossa yhdessä Helsingin yliopiston erityispedagogiikan laitoksen kanssa.

Relto –mallissa hyödynnetään varhaisvuosien erityiskasvatuksen ja päivähoidon mahdollisuudet lapsen optimaalisen kasvun tukemiseksi. Päiväkotiin palkataan lisäresurssiksi erityislastentarhanopettaja, jolla on asiantuntemusta erityistä tukea tarvitsevista lapsista. Hänellä ei ole omaa lapsiryhmää, vaan hän on päiväkodin sisällä toimiva resurssi. Helsingissä relton palkkaamises-

ta aiheutuneet kustannukset on saatu katettua siten, että ns. kahden paikkalaisuus on purettu viideltä-seitsemältä erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevalta lapselta.

Relto –mallin tausta-ajatuksena on inklusiivinen ideologia, joka tarkoittaa sitä, että erityispedagoginen tuki tulee lapsen luo arjen toimintaan eikä lasta tarvitse siirtää pois lähipäiväkodista. Huomiota ei kiinnitetä vain erityistä tukea tarvitsevaan lapseen, vaan pohditaan, mitä muutoksia ja resursseja tarvitaan kasvatusympäristössä yksilöiden välisen erilaisuuden hyväksymisen ja suvaitsevaisuuden lisäämiseksi. Relton työnkuvaan kuuluu lasten kanssa toimiminen, henkilöstön tieto-aidon lisääminen, avustajien ohjaaminen, sekä yhteistyö päiväkodin henkilökunnan, lasten vanhempien ja muiden yhteistyötahojen kanssa. Tärkeä osa työtä on varhainen vaikuttaminen ja sitä kautta ennaltaehkäisy.

Relton avulla työyhteisössä yhdessä pohtien kyseenalaistetaan olemassa olevia käytäntöjä ja toimintatapoja. Esimerkiksi mietitään päiväjärjestyksen toimivuutta, tilojen uudenlaista hahmottamista ja vuorottelua, pohditaan uudenlaista yhteistyötä, pienryhmätoimintaa, rinnakkain opettamista jne. Eräänä tavoitteena on ottaa käyttöön kaikki potentiaalinen osaaminen ja löytää keinot hankkia uutta tarvittavaa tietoa ja taitoa. Tavoitteena relto –mallissa voisi olla se, että päiväkodissa työskentelevä erityisopettaja tekee muutamassa vuodessa itsensä tarpeettomaksi ja voi siirtyä seuraavan päiväkodin lisäresurssiksi.

7. Kuntoutus päivähoidossa?

Lainsäädännön mukaan lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen ovat päivähoidon perustehtäviä. Laki lasten päivähoidosta määrittelee, että päivähoidon tavoitteena on tukea päivähoidossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä. Päivähoidon tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö.

Päivähoitolaissa ja –asetuksessa on tällä hetkellä vain muutama erityishoitoon ja –kasvatukseen liittyvä kohta. Asetuksessa todetaan seuraavasti, ”kun päivähoitoon otetaan lapsi, joka on erityisen hoidon tai kasvatuksen tarpeessa, on hänestä hankittava alan erikoislääkärin tai muun asiantuntijan lausunto”. Asetus myös kehottaa ottamaan huomioon erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa olevat lapset hoitohenkilökunnan tai lasten määrässä, mikäli lapsella ei ole omaa avustajaa. Lain mukaan erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen kuntoutuksen yhteensovittamiseksi laaditaan lapselle kuntoutussuunnitelma yhteistyössä lapsen vanhempien ja tarpeen mukaan kunnan muun sosiaalihuollon, terveydenhuollon sekä koulutoimen kanssa.

Laissa tai asetuksessa ei määritellä sitä, mitä kuntoutus päivähoidossa tarkoittaa. Lapsen kannalta katsottuna on kyse lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastaamisesta, joka vaatii päivähoidon työntekijöiltä asiantuntemusta hoidosta, kasvatuksesta, opetuksesta ja erityispedagogiikasta. Lakisääteinen kuntoutussuunnitelma takaa onnistuessaan ja toteutuessaan lapselle päivähoidossa hyvän varhaiskuntoutuksen, mikäli suunnitelma on laadittu yhteistyössä lapsen vanhempien ja muiden lasta hoitavien tahojen kanssa.

Oppimisvaikeuksien ennaltaehkäisy

Aivot ovat plastinen järjestelmä. Ne toimivat ja muokkautuvat kaiken aikaa. Oppiminen alkaa elämän alkaessa ja on kiihkeimmillään varhaislapsuudessa, mutta jatkuu läpi elinkaaren. Suurin osa oppimisesta on tiedostamatonta, luonnollista seurausta yksilön ja ympäristön välisestä vuorovaikutuksesta. Jos yksilön kehitys ei suju niin hyvin kuin ympäristö toivoo, sanotaan että oppimisessa on ongelmia. Tällöin tarvitaan oppimiseen vaikuttamista eli opettamista, oppimisympäristön muovaamista. Oppimisympäristöä ovat ennen kaikkea toiset ihmiset, mutta se on paljon muutakin. Se on aikaa, tilaa, tavoitteita, toimintaa, palkitsemista. (Kerola ym. 2001.)

Kuinka paljon oppimisvaikeuksista onkaan opettamisen vaikeutta? Oppimisvaikeudet ovat nousseet tarkasteluun mm. tehostuneen tutkimuksen kautta. Tutkimustieto ennen kouluikää kehittyvän kielellisen ja äännetietoisuuden ja lukemaan oppimisen yhteyksistä on entisestään korostanut varhaiskasvatuksen merkitystä oppimisvaikeuksien ennaltaehkäisyssä. Siksi on tärkeää lisätä varhaiskasvatuksen eri työntekijäryhmien tietotaitoa oppimisvaikeuksien ja niiden riskien tunnistamisessa. Yksilön oppimisen tärkein edellytys on hänen oma innostuksensa oppimiseen, motivaatio. Niinpä kas-

vattajan ensisijainen ja tärkein tehtävä on herättää ja vaalia oppijan oppimistöä. On tuettava oppijan itsetuntoa oppijana. On kasvatettava hänen uskoaani omiin kykyihinsä ja luotava oppimisen välineet. (Kerola ym. 2001.)

Alle kouluikäinen lapsi ei välttämättä osaa itse hakeutua monipuolisiin, erilaisiin toimintoihin. Lapsilähtöisesti toimittaessa aikuinen huomaa lapsen kehittymisen tarpeet ja tukee lapsen toimintaa ottaen samalla huomioon lapsen yksilöllisyyden. (Viitala 2001.)

Lapsuudessa keskeisen oppimisen perustan luovat vertaisryhmä, leikki ja aikuisen tarjoamat aktiviteetit. Lapsi sosiaalistuu aktiiviseksi toimijaksi omaehtoisen, elämyksellisen ja kokemuksellisen toiminnan kautta ja vertaisryhmäkontaktien ja aikuisen tavoitteellisen ohjauksen avulla. Sosiaaliset vuorovaikutustilanteet ovat välttämättömiä lapsen kokonaispersoonallisuuden kehityksen kannalta. Oppiminen vertaisryhmässä on ainoa mahdollisuus, koska esimerkiksi yhteistyökykyisyys ei voi kehittyä ilman toisia ihmisiä ja lapsiryhmää. (Viitala 2001.)

Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevat lapset ovat usein riskilapsia sosiaalisen kehityksen suhteen. Tutkimusten mukaan lastentarhanopettajat pitävät näiden lasten sosiaalisten taitojen harjoittamista kaikkein tärkeimpänä asiana päiväkotitoiminnassa. Tiettyä ristiriitaa tosin tilanteeseen tuo se, että parhaimpana työskentelytapana erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen kohdalla pidetään yksilötyöskentelyä. Kuntoutus näyttää nousevan avainsanaksi, kun pohditaan edellä mainittua ristiriitaa. Iris Mäki käyttää jopa ilmaisua kuntoutuksen ylivalta kuvatessaan erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen arkeen kuuluvaa yksilöllistä kuntoutusta, jolloin lapsi poistuu päiväkodin ryhmätilanteesta toiseen huoneeseen. Mäen mukaan lapsi nähdään päivähoitossa ensisijaisesti kuntoutettavana. Leikki ja toverisuhteet saavat väistyä, kun on kuntoutuksen aika. Vähensisikö kuntoutuksen tehokkuus pari- ja pienryhmätoiminnassa, jossa mukana olisi myös vammattomia lapsia? (Viitala 2001.)

Lapsen kuntoutussuunnitelmaan liittyvien tavoitteiden tulisi olla konkreetteja, ja niiden saavuttamisen kriteerin pitäisi olla selvä. Myös se pitäisi määrittellä, missä ympäristössä tavoite tulee saavuttaa. Tavoite voidaan saavuttaa kahdenkeskisellä yksilötuokiolla aikuisen kanssa, mutta esimerkiksi opittu viittoma ei siirry tilanteeseen, jossa lapsi on isommassa ryhmässä, koska viittoman oppiminen ei ollut tapahtunut lapselle merkityksellisessä ympäristössä. (Viitala 2001.)

Jyväskylän yliopiston tutkija Anja Rantala kuvaa artikkelissaan teoksessa *Poikkeava vai erityinen? varhaisvuosien erityiskasvatusta seuraavasti.*

”Kuntoutus on vaikeasti määriteltävä kokonaisuus. Kun on kyse pienten lasten kuntoutuksesta, lääkinnällinen, kasvatuksellinen ja sosiaalinen kuntoutus ovat hyvin lähellä toisiaan ja kokonaisvaltaisessa moniammatillisessa kuntoutuksessa näiden rajat yhä hämärtyvät. Ammattihenkilöt joutuvat kuitenkin usein työssään rajaamaan tarkastikin, mikä kuuluu lääkinnällisen kuntoutuksen työntekijälle, mikä sosiaalihuollon ja mikä taas kasvatustalouden ammattilaiselle. Tällöin kuntoutuksen kokonaisvaltaisuuden idea helposti pirstaloituu ja kuntoutusprosessin tärkein tavoite, lapsen kehityksen tukeminen, ei ehkä toteudukaan parhaalla mahdollisella tavalla.

Lasten kuntoutuksessa on perinteisesti korostunut lääkinällinen osuus, mutta nykyisin pyritään yhä enemmän ottamaan huomioon lapsen kehityksen kokonaisvaltainen tukeminen ja myös koko perheen tiedolliset ja taidolliset tarpeet sekä muu tuen tarve. Kuntoutuksen näkeminen osana lapsen elämäntapaa ja tavallista arkea tuo toimintaan uusia ulottuvuuksia. Pienen lapsen oppiminen tapahtuu toistuvissa päivittäisissä tilanteissa. Erityiset yksilöllisesti suunnitellut terapiat ovat tärkeitä vammaiselle lapselle, mutta ne tuottavat tulosta vain, mikäli lapsen päivittäisessä hoidossa ja kasvatuksessa tuetaan terapian tavoitteita.

Varhaisvuosien kuntoutus on korvaamatonta lapsen suotuisten kehitysedellytysten luomiseksi ja mahdollisimman itsenäisen aikuisuuden takaamiseksi. Hyvin toteutettu kuntoutus lapsuus- ja nuoruusvuosina merkitsee pienempää avuntarvetta aikuisiässä. Kuntoutuksen lähtökohdaksi on kuntoutujan oman aktiivisen roolin korostaminen. Kuntoutustapahtumassa annetaan tukea, jonka avulla kuntoutuva henkilö pystyy vähitellen suoriutumaan arjessa mahdollisimman itsenäisesti ja tekemään omia valintojaan elämässä.

Lasta kuntouttavan toiminnan on oltava lapsen kannalta tavoitteellista. Pienten lasten motivaatio rakennetaan vertaisryhmän ja leikin avulla, ja kasvattaja on aina paikalla auttamassa lasta saavuttamaan itselleen asettamansa tavoitteen.”

Useissa haastatteluissa käsitellään paljon kuntoutukseen liittyviä kysymyksiä. Erityisen tärkeäksi nousee lasta hoitavien ja tutkivien tahojen sekä terapeuttien antama asiantuntija-apu ja konsultaatio. Osa haastateltavista kokee, että terapeuttien antama tuki on riittävää ja lasta voidaan kuntouttaa päivittäin päivähoiton arjessa. Osa terapeuteista saattaa toteuttaa terapian päiväkodissa ja ottaa tilanteisiin mukaan toisen lapsen tai pienen ryhmän sekä lapsiryhmän kasvattajan. Tämä on haastateltavien mielestä loistava tapa motivoida lasta harjoittelemaan ja kokemaan terapiat mielekkääksi. Mutta yllättävän moni päivähoiton kasvattaja kertoo, että lapsen yksilöterapiaa antavat terapeutit eivät ole olleet heihin missään yhteydessä, joten päivittäisessä hoidossa ja kasvatuksessa ei voida tukea eri terapioiden tavoitteita. Myös erityispäivähoitolausunnon kirjoittaman erikoislääkärin tai muun asiantuntijan apu ja tuki koetaan puutteelliseksi. Kasvattajat puhuvat esimerkiksi keskussairaaloitten työntekijöiden jalkautumisesta ja avun saamisesta suoraan lasta hoitavalle taholle.

Haastateltavat kokevat epävarmuutta siitä, mikä on päiväkodin tehtävä kuntoutuksen osalta, mikä kuuluu muualle.

- ”mikä on riittävästi?”
- ”miten korkealle riman voi asettaa?”
- ”tarvetta rajata selkeästi päiväkodin rooli?”
- ”minä itse päivähoiton ammattilaisena määritän sen riittävän!”

- tukitoimia tarvitaan

- ”kuntoutus kuormittaa paljon päivähoitoa, kuntoutuksen koko vastuu jää usein päivähoitajalle, tukea ja käytännön työkaluja ei ole saatu”
- ”tavallinenkin päiväkotitoimi on kuntoutuspaikka, niissä puitteissa kuntoutusta annetaan kun pystytään”
- ”keskussairaaloilta ei saa riittävästi tukea, nyt ohjausta ei ole lainkaan”

- arjessa toteutuvaa kuntoutusta

- ”ainakin käytännössä”
- ”muuta ei ole”
- ”lapset oppivat paljon asioita jokapäiväisessä arjessa”
- ”terapiat voi tuoda päivään”

- ”lapset imevät taitoja kuin pesusieni!”
 - ”normaaliryhmissä arkisten tilanteiden miettiminen”
 - ”arkipäivään voidaan upottaa tavoitteet ja toistaa niitä, toistaa, toistaa...”
 - ”kun odotetaan diagnoosia, on kuitenkin toimittava koko ajan myös sillä välin, voidaan tehdä paljon jo odotettaessa”
 - ”4-vuotiaalle pojalle toimintaterapialähete, toimintaterapeutti suositti puheterapeutille, puheterapeutti fysioterapeutille, fysioterapeutti psykologille ja lopulta ratkaisu oli päiväkotia ja siellä annettava arjen kuntoutus: Elämä on parasta terapiaa! Nyt iloinen eskaripoika!”
- Lapsi tarvitsee vertaisryhmän ja toisten lasten mallin tuekseen ja motivoituaakseen.
- ”olisipa lapsi tullut jo 5-vuotiaana”
 - ”ei hitto, tässä on vain puoli vuotta aikaa”
 - ”lapsiluku pieni, mallia ei kotona ole, päiväkotia hoitaa sen”
- integraatio
- ”mitä tapahtuu lapsen itsetunnolle, jos hän on kovin erilainen?”
- terapiat toteutettavissa päiväkodissa
- ”tieto saattaa edelleen jäädä terapeutille, eikä saavuta päiväkotia”
 - ”terapeutit arjen suunnitteluun mukaan, jotta päiväkodin realiteetit tulevat esiin”
- vanhempien tukena
- ”perhettä tukevaa työtä tarvitaan”
 - ”perheen kanssa arjessa elämistä”
- perhepäivähoito jää helposti ilman asiantuntija-apua
- ”tietoa ei tule, verkosto ei toimi”

8. Johtopäätökset

Selvityksen tekeminen lähti liikkeelle seuraavista kysymyksistä: Miksi erilaisissa keskusteluissa erityisyys ja poikkeavuus ovat tällä hetkellä lähes trendi? Onko erityislastentarhanopettajien lisääminen ainoa ratkaisu päivähoidon erityiskasvatuksen osaamisen lisäämiseen? Millaisia alueellisia eroja asiaan liittyy? Miten tulkita erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten määrän kasvamista: mitä ilmiön takana on? Mitä johtopäätöksiä erityiskasvatuksen osaamisen lisäämisen kannalta tulisi tehdä? Tässä luvussa käsitellään edellä mainittuja kysymyksiä.

Perustason osaamisen vahvistaminen

Haastatteluissa nousivat esiin erityisesti seuraavat ratkaisut perustason osaamisen vahvistamiseksi:

1. kiertävän erityislastentarhanopettajan tuki
2. koulutus
3. asenteisiin vaikuttaminen
4. pedagogiset keskustelut
5. kuntouttavan arjen arvostaminen
6. ryhmäkoon pienentäminen

Perustason osaamisen vahvistaminen on kaikissa haastatteluissa esiin nostettu toivomus. Yllättävää on, että erityisen tuen tarpeessa olevaa lasta ei haluta pois omasta lapsiryhmästä, vaan toivotaan apua arjen toiminnan organisoimiseksi. Lähipäivähoitopaikkaperiaate siis toteutuu. Erityisesti kiertävän erityislastentarhanopettajan konsultaation ja koulutuksen koetaan parhaiten lisäävän ryhmässä toimivien työntekijöiden sekä perhepäivähoitajien ammattitaitoa. Kuitenkin vain 15 kunnassa Pikassoksen toimialueen 77 kunnasta on kiertävä erityislastentarhanopettaja ja näiden kuntien lisäksi kolmessa kunnassa toimii erityislastentarhanopettaja integroidussa erityisryhmässä.

Yhteistyötä kiertävien erityislastentarhanopettajien palveluiden myymiseksi ja ostamiseksi on kuntien välillä ollut erittäin vähän, muutamista seutusopimuksista huolimatta. Eräänä tärkeimpänä syynä tähän on varmasti koulutettujen erityisopettajien puute. Myöskään kuntien yhteistä kiertävää erityislastentarhanopettajaa ei ole kuntien toimesta palkattu, pitkäaikaisista suunnitelmista huolimatta. Mikään kunta ei ole uskaltanut ottaa kokonaisvastuuta työntekijän palkkaamisesta kuntien nykyisessä taloudellisessa tilanteessa. Palveluita oltaisiin kuitenkin valmiita ostamaan.

Haastatteluissa toivotaan asiantuntijaksi ja konsultiksi päivähoidon normaalin arjen jo tuntevaa ihmistä, jolta on helppo kysyä ja saada apua sekä tukea omaan työhön.

Toinen merkittävä menetelmä perustason osaamisen vahvistamiseksi on koulutus. Pohjois-Satakunnassa on suunniteltu oppisopimuskoulutuksen aloittamista sekä perhepäivähoidon että päiväkotihoidon henkilöstölle, aiheena perusosaamisen vahvistaminen. Myös muita suunnitelmia kuntien yh-

teisten koulutusten järjestämiseksi on vireillä. Koulutustarve on suuri ja henkilökunta on erittäin motivoitunut osallistumaan koulutuksiin.

Juuri julkaistussa kirjassa Suomalaisten hyvinvointi 2002 on Hannele Saulin, Marjatta Bardyn ja Minna Salmen artikkeli ”Elinolojen kaventuminen pikkulapsiperheissä”. Siinä tarkastellaan lapsiperheiden tilannetta monesta näkökulmasta ja se voisi toimia päiväkodin pedagogisen keskustelun pohjana, kun puhutaan vanhemmuuden katoamisesta ja hukassa olosta. Päiväkodin ryhmäkoosta artikkeli toteaa seuraavasti:

”Voi hyvinkin olla, että kasvava paine erityishoitoon viittaa juuri siihen, että kaikille nykylapsille pieni ryhmä olisi tarpeen –ja tehokasta.”

Kansallinen sosiaalialan kehittämisprojekti –väliraportti 21.1.2003

Sosiaali- ja terveysministeriön lokakuussa 2002 asettaman kansallisen selvityshenkilöprojektin väliraportti julkaistiin 21.1.2003. Väliraportin tavoitteena on saattaa alustavat ajatukset ja ehdotukset keskusteluun ja alttiiksi palautteelle ja kritiikille. Selvityshenkilöiden työ tähtää sosiaalialan kansalliseen kehittämisohjelmaan ja lopullinen raportti valmistuu maaliskuun 2003 loppuun mennessä. Seuraavassa on väliraportin päivähoitoon liittyviä ajatuksia ja ehdotuksia.

Lasten päivähoito on kodin ja koulun ohella lapsen tärkeimpiä kehitysympäristöjä. Lapsen kasvun ja kehityksen kannalta on olennaista turvata lapselle pitkäaikaiset, pysyvät ihmissuhteet myös päivähoidossa. Päivähoidon merkitys varhaisessa puuttumisessa ja tuen tarjoamisessa on erityisen tärkeä, sillä päivähoito tavoittaa huomattavan osan ikäluokasta ja työntekijöillä on mahdollisuus päivittäiseen kontaktiin lapsen vanhempien kanssa.

Ryhmäkoko

Lasten päivähoidon henkilöstön määrä suhteessa lapsiin on vähentynyt 1990-luvulla. Päiväkotien lapsiryhmäkoot ovat paikoin kasvaneet lapsen kannalta liian suuriksi. Kasvatushenkilöstön määrää lisäämällä yksittäisen lapsiryhmän kokoa on voitu kasvattaa. Päivähoitoasetuksella säädellään tällä hetkellä vain lasten ja aikuisten suhdeluku.

Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevat lapset

Suurimmassa syrjäytymisvaarassa olevat lapset ovat tunnistettavissa jo päivähoidossa. Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevia lapsia oli vuonna 2001 n. 12 700 eli noin 6 % kaikista päivähoidossa olevista lapsista Suomessa. Päivähoitoa koskeva nykyinen sääntely ei ole riittävässä määrin turvannut erityisen tuen tarpeessa olevien lasten tarvitsemia palveluita ja tukitoimia päivähoidossa. Laissa ei määritellä lapsen oikeutta saada tarvitsemaansa erityistä tukea eikä menettelytapoja, joilla lapsen tuen tarpeeseen vastataan. Monissa kunnissa ei ole pystytty tarjoamaan lapselle hänen tarvitsemiaan tukitoimia. Lasten hoitoa vaikeuttaa myös päivähoidon henkilökunnan puutteelliset konsultaatiomahdollisuudet. Sosiaali- ja terveysministeriön kunnille tekemän kyselyn perusteella erityislastentarhanopettajan konsultaatiota oli liian vähän saatavana 70 prosentissa suurista kunnista ja pienistä kunnista 70 prosentilla ei ollut lainkaan mahdollisuutta erityislastentarhanopettajan konsultaatioon.

Toimenpide-ehdotukset

Vanhemmuuden ja perheiden kasvatustyön tukeminen ja varhainen puuttuminen lapsiperheiden kasvatustarpeisiin tulee ottaa päivähoidon painopistealueeksi. Päivähoidon henki-

löstön kykyä tunnistaa lapsen erityiset tarpeet ja tukea vanhempia kasvatustehtävässään tulee vahvistaa. Tämä edellyttää sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden työntekijöiden osuuden lisäämistä päivähoitossa ja kodin, päivähoiton, neuvolan ja sosiaalityön uudenlaisten ja tiiviimpien yhteistyömuotojen kehittämistä.

Haastatteluissa kasvatustyön tukeminen ja varhainen puuttuminen nähdään tärkeinä kehittämisen kohteina. Mutta tärkeimpinä keinoina päivähoiton työntekijät näkevät pedagogiset keskustelut, huolen puheeksi ottamiseen liittyvät koulutukset ja erityispedagogisen osaamisen vahvistamisen perustasolla. Muutaman haastattelun päätteeksi haastateltavat totesivat, että milloin tulet haastattelemaan meitä seuraavan kerran? Tarve keskustella, väitelläkin välillä, tarkistaa omia ajatuksia ja toimintamalleja, saada vinkkejä käytännön toimintaan ja oppia uusia menetelmiä tuntuu olevan suuri.

Päiväkodin enimmäisryhmäkoko esitetään määriteltäväksi ja rajattavaksi siten, että samanaikaisesti voi olla läsnä enintään se määrä lapsia, joista kolme hoito- ja kasvatustavastuussa olevaa henkilöä voi vastata. Käytännössä tämä tarkoittaisi, että lapsiryhmän enimmäiskoko olisi kokopäivähoitossa 12-21 lasta riippuen lasten iästä.

Lapsiryhmän koko on Pikassoksen alueen päivähoitohenkilökunnan mukaan erittäin merkittävä tekijä erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten tuen määrän ja henkilöstön jaksamisen näkökulmasta. Sitä merkittävää ryhmäkokoan liittyvää asiaa selvityshenkilöiden väliraportti ei mainitse, että todellisuudessa ryhmiin sijoitettujen lasten määrä on huomattavasti suurempi kuin suhdeluku sallii. Kaikki ryhmän lapset eivät ole hoidossa kaikkina viikonpäivinä, ja tästä syystä lapsiryhmän koostumus vaihtuu koko ajan, lapsia tulee ja menee. Kunnat ovat ottaneet henkilöstön ja lasten suhdelukujen seuraamisen välineiksi päivähoiton täyttö- ja käyttöasteiden tavoitearvot. Mikäli käyttöastetavoite on esimerkiksi 94 %, ei tähän voida päästä lisäämättä ryhmään sijoitettujen lasten määrää. Asetuskin sallii päiväkotihoidossa suhdeluvun ylityksen, jos lapsia ei ole jatkuvasti yhtäaikaisesti hoidossa enempää kuin suhdeluku edellyttää. Erään kunnan selvityksen mukaan peräti 20 % lapsista ei tarvitse hoitoa päivittäin, joten lapsiryhmiin sijoitettuja lapsia on huomattavasti enemmän kuin suhdeluku edellyttää.

Tavoitteena päiväkodin toiminnassa ja henkilöstön ja tilojen käytössä on, että hoitopäivän aikana toimitaan pienryhmissä, jolloin syntyy mahdollisimman läheisiä ja luottamuksellisia aikuisten ja lasten välisiä suhteita, mikä osaltaan lisää myös yhteistyön edellytyksiä perheen kanssa.

Myös haastattelujen aikana nousi esille hyvin suunniteltu malli, jossa jokaisella kolmella kasvattajalla on kullakin vastuu pääsääntöisesti seitsemästä lapsesta. Ryhmä on turvallinen, yhteistyö vanhempien kanssa tavallista tiiviimpää, ilmapiiri on rauhallinen ja kiireetön. Tämä toimintamalli vaatii kaikilta työntekijöiltä sitoutumista ja uudenlaista asennetta päiväkotityöhön. Erityislastentarhanopettajat voisivat toimia pienryhmätoiminnan ja eriyttämisen sanansaattajina.

Eryistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten asemaa on parannettava päivähoitossa. Eryistylastentarhanopettajan konsultaatiomahdollisuus tulee taata kaikissa kunnissa ja tarpeen mukaisesti. Sama vaatimus koskee myös muun erityisen asiantuntemuksen saatavuutta. Eryistylastentarhanopettajan koulutuspaikkoja on lisättävä ja palvelu on tuotettava tarvittaessa seudullisena yhteistyönä. Eryistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten erityisavustajien

täydennyskoulutusta on kehitettävä ja lapsen kannalta olennainen ihmissuhteen jatkuvuus on taattava lisäämällä avustajien vakituisia työsuhteita.

Kiertävien erityislastentarhanopettajien palveluiden tarjoaminen tulee taata myös pienissä kunnissa. Osaamiskeskuksen rooli voisi olla kelton palveluiden myyminen kunnille ”omakustannushintaan”, osaamiskeskus ikään kuin takaisi laadun.

Eriarvoisuus

Viime vuosina tutkimukset ovat vahvistaneet käsitystä siitä, että Suomi on jakaantunut yhä selvemmin selviytyjiin ja vaikeuksissa kamppaileviin alueisiin. Muuttotutkimusten pääasiallisena kohderyhmänä ovat olleet muuttajat. Varsin vähän on tutkittu muuttoliikkeen yhteyttä ei-muuttaneiden kokemaan hyvinvointiin. Muuttoliike vaikuttaa kuitenkin sekä muuttajien että alueelle jäävien hyvinvointiin. Alueellinen eriarvoistuminen on sekä muuton syy että sen seuraus. (Rintala & Heikkilä 2002.)

Haastateltavien kertoman mukaan muuttotappiokunnissa jäljelle ovat jääneet ehkä enää vain ne perheet, joilla jo on paljon ongelmia ja joilla ei ole resursseja lähteä. Toisaalta osa perheistä saattaa olla muuttanut takaisin kotipaikkakunnalleen, kokeiltuaan siipiään suuressa kaupungissa.

Lasten eriarvoisuus tutkimus- ja terapiapalveluissa asuinpaikasta riippuen tulee haastatteluissa esille. Päivähoidon henkilöstö kokee osaavansa kuntouttaa päivähoidon arjessa, kunhan ohjaus ja konsultaation mahdollisuudet ovat kunnossa. Lähes jokaisen lapsen paras hoitopaikka on varmasti kodin lähellä!

Lasten käytettävissä olevat terapiapalvelut ovat lähes olemattomat suurimassa osassa pieniä kuntia. Käytettävissä ei ole kunnan palveluksessa olevia terapeutteja, eikä mahdollisesti yksityisiäkään. Pienten kuntien taloudellinen pelivara on suurelta osin sidottu lakisääteisiin tehtäviin. Samanaikaisesti muuttotappioalueilla työikäisen väestön osuus vähenee, mikä supistaa kuntien verotuloja ja heikentää kykyjä tarjota palveluita. Sen sijaan kaupungeissa taloudellinen pelivara oman hyvinvointikonseptin kehittämiseen kasvaa verotulojen kasvun myötä. (Rintala & Heikkilä 2002.)

Perheiden taustasta johtuva lasten eriarvoisuus tulee myös esiin pienissä kunnissa. Kaikilla vanhemmilla ei ole taloudellisia mahdollisuuksia ja henkisiä voimavaroja hakea tutkimus- ja terapiapalveluita yksityisiltä tahoilta, vaikka niitä olisikin tarjolla omassa kunnassa.

Eriarvoisuus nousee esiin myös sosiaali- ja terveysministeriön ”Lasten päivähoiton tilannekatsaus 2001” –tutkimuksessa. Päivähoitolain mukaan kaikille erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseville lapsille tulee päivähoitossa laatia kuntoutussuunnitelma. Tutkimuksen mukaan suunnitelma oli laadittu kaikille sitä tarvitseville lapsille vain 58 prosentissa kunnista. Syinä tähän mainittiin mm. erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten määrittelyn vaikeus, erityisosaamisen ja tiedon puute sekä resurssipula, aikaa suunnitelmien tekoon ei ole. Niissä kunnissa kuntoutussuunnitelmat on pääsääntöi-

sesti tehty, joissa erityislastentarhanopettajan asiantuntijuus on käytettävissä.

Pedagogiset keskustelut

Osassa haastatteluissa mukana olleista kunnista pedagogisten keskustelujen tarve on huomattu ja ne kuuluvat kiinteästi toimintaan. Päivähoitoyksiköiden johtajat ja esimiehet varmistavat omalla toiminnallaan sen, että keskusteluille saadaan järjestettyä aikaa. Kaikissa kunnissa tilanne ei vielä kuitenkaan ole tämä. Osaamisen ja yhteistyön varmistamiseksi pedagogiset keskustelut koettiin kuitenkin ensiarvoisen tärkeiksi. Yhteisesti sovitut toimitatavat ja -käytännöt takaavat myös kiireettömän ilmapiirin ja rauhallisen tunnelman. Kiireen tunne ja rauhattomuus tuli esille lähes kaikissa haastatteluissa.

Anna-Maija Puroila toteaa väitöskirjassaan ”Kohtaamisia päiväkotiarjessa” kiireestä seuraavasti:

”Jotkut varhaiskasvattajat nostivat kiireen selittäjäksi resurssointiin liittyvät tekijät, erityisesti suuret lapsiryhmät ja henkilökuntapulan. Lasten ja aikuisten lukumäärään liittyvät tekijät ovat tämän päivän suomalaisessa päiväkotiarjessa merkittäviä kysymyksiä, joita varhaiskasvattajat joutuvat paljon pohtimaan. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että resurssoiltaan suunnilleen samantyyppisissä puitteissa päiväkotien ajankäyttö voidaan organisoida eri tavoin. Tämä antaa aiheen otaksua, että päiväjärjestys on joissakin tapauksissa toimintaa rajoittava tekijä, jonka merkitystä varhaiskasvattajat eivät kuitenkaan täysin tiedosta.”

Päivähoidon pedagogisista keskusteluista on kirjoitettu erittäin vähän. Seuraava kooste perustuu Kirsti Karilan artikkeliin kirjassa ”Pienet päivähoitodossa”.

”Viime vuosina on pidetty tärkeänä sitä, että tietyn lapsiryhmän kanssa työskentelevä henkilöstö kykenee kaikkien työntekijöiden koulutuksellista ja kokemuksellista taustaa hyödyntävään moniammatilliseen työskentelyyn. Parhaimmillaan vanhempien kumppanina ja lasten kasvattajana siis toimii kasvattajaryhmä, joka on oppinut keskustelujen ja yhteisen työn kehittämisen kautta toinen toisiltaan ja kykenee yhdessä laadukkaaseen toimintaan.

Oman käsitykseni mukaan laadukas varhaispedagogiikka ei voi toteutua ilman suunnittelun ja arvioinnin ulottuvuutta. Suunnittelu on eräänlainen työn tekemisen henkinen kehikko, jonka avulla ennakoidaan ja ohjataan yhteisön toimintaa asetettujen tavoitteiden suuntaisesti. Suunnitteluun kuuluu myös toiminnassa ja toimijoissa, niin lapsissa kuin aikuisissakin, tapahtuneiden muutosten arviointi. Suunnittelun avulla aikuisyhteisölle muodostuu vähitellen yhteinen tietoinen toimintatapa. Toimintatavan yhteisyys ja tietoisuus on tärkeää siksi, että henkilöstö muodostaa kasvatusyhteisön, joka kokonaisuutena vaikuttaa lasten kasvuun.

Joissakin tapauksissa kasvatustoiminnan suunnittelu on saattanut jäädä melko vähäiseksi. Tällöin rutiinit ovat ottaneet toimintaa ohjaavan aseman. Parhaimmillaan päiväkodin toiminnan suunnittelun traditiota voidaan luonnehtia lapsen kokonaisvaltaista kehitystä edistävän kasvu- ja oppimisympäristön rakentamiseen painottuneeksi.

Arjen pedagogiikan laadun kannalta on olennaista se, millaisen kasvu- ja oppimisympäristön henkilöstö onnistuu varhaispedagogiikan lähtökohtien ja kasvatuksen tavoitteiden perustalta rakentamaan. Henkilöstön on kriittisesti arvioitava omaa toimintaansa lapsen päivittäisen kasvuympäristön rakentajana. Yksi tarkastelun kohteista on päiväkodin arkea jäsentävät käytännöt. Käytännöt ohjaavat sitä, millainen kasvuympäristö on laadultaan. Olennaista on siis se, millaiset käytännöt rakentavat päiväkodin arkea. Toistuvat, osin rutiineiksi muodostuneet käytännöt ovat sinällään positiivinen asia pienen lapsen elämässä. Ne luovat lapsen tarvitsemaa säännönmukaisuutta, ennustettavuutta ja jatkuvuutta. Ne voivat muodostua myös toiminnoiksi, joiden henki ja alkuperäinen toiminta-ajatus on aikaa sitten kadonnut. Henkilökunta saattaa ”suorittaa” päivän tilanteet niiden merkitystä sen suuremmin miettimättä. Tarpeen olisikin aika ajoin pysähtyä miettimään päivän ja viikon kokonaisuutta ja kysyä, mitä eri tilanteissa alun pitäen ajateltiin tapahtuvan ja millaisia toiminnallisia mahdollisuuksia niiden katsottiin luovan sekä lasten toiminnalle että aikuisten kasvatukselle ja huolenpidolle. Joskus henkilöstö saattaa havahtua huomaamaan, että on aika muuttaa toimintakäytäntöjä vastaamaan niille alun perin asetettuja tehtäviä.

Erityisesti alle kolmivuotiaiden kanssa työskenneltäessä kasvatukselliset ja pedagogiset tilanteet syntyvät ”tässä ja nyt”. Pedagogisten tilanteiden spontaanisuus vaatii erityisen hyvää ammattitaitoa. Aikuisen on ennakoitava päivän eri tilanteisiin sisältyviä pedagogisia mahdollisuuksia. Vain tietoisien toiminnan avulla tilanteiden sisältämät mahdollisuudet voivat toteutua.

Miten ”tässä ja nyt” tapahtuva pedagoginen toiminta suhteutuu suunnitteluun? Häviääkö suunnittelun merkitys tällaisessa työskentelyssä kokonaan? Ei suinkaan. Pikemminkin suunnittelun ja suunnitteluun liittyvä tietoisien ja tavoitteellisen toiminnan merkitys kasvaa. Se, mikä muuttuu, on todennäköisesti pelkän etukäteissuunnittelun korvautuminen prosessin aikana tapahtuvalla jatkuvalla suunnittelulla.”

Palkataanko elto, kelto, relto vai alue-elto?

Kysymys on monen kunnan näkökulmasta täysin käsittämätön. Suurimmalla osalla kunnista ei ole mahdollisuutta palkata omaa erityislastentarhanopettajaa, koska sekä taloudelliset resurssit että koulutetut erityisopettajat puuttuvat. Esimerkiksi Tampereen seudulla koulutettuja erityislastentarhanopettajia on liian vähän, täyttämättömiä toimia ja sijaisuuksia on paljon. Ainoastaan Rauman päivähoitossa tuntuu koulutettuja erityisopettajia olevan riittävästi.

Otsikko on kuitenkin ajankohtainen silloin, kun kuntaan tulee ensimmäinen erityislastentarhanopettaja tai kun mietitään olemassa olevien erityislastentarhanopettajien jakautumista eri työtehtäviin. Aloittaako kunnan ensimmäinen varhaiserityisopettaja kiertävänä erityislastentarhanopettajana? Vai perustetaanko kuntaan ensimmäinen integroitu erityisryhmä? Halutaanko isoissa kaupungeissa turvata integroitujen ryhmien kuntoutustoiminta sijoittamalla uudet hakijat näissä ryhmissä oleviin avoimiin toimiin? Vai onko tarkoituksenmukaista lisätä niiden erityislastentarhanopettajien määrää, jotka toimivat päivähoitohenkilöstön konsultteina ja erityispedagogiikan asiantuntijoina, eli kiertävinä erityislastentarhanopettajina tai resurssierityislastentarhanopettajina? Vai olisiko tarkoituksenmukaista sijoittaa kaikki ison kunnan keltot ja rellot alue-erityisopettajiksi, jotta samalla tutulla erityislastentarhanopettajalla olisi pienempi lapsi- ja kasvattajamäärä tuettavanaan?

Olipa päätös mikä tahansa, tärkeää on keskustella asiasta kunnan omista tarpeista lähtien. Ideaalitalanne toki olisi, jos uusia tukitoimia aloitettaessa voisi samanaikaisesti palkata kaksi erityislastentarhanopettajaa: perustaa kunnan ensimmäisen integroidun erityisryhmän ja kelton. Tämän raportin luvussa kuusi kerrotaan siitä, mitä kannattaa ottaa huomioon, kun ensimmäinen kiertävä erityislastentarhanopettaja aloittaa kunnassa.

Tilastointiongelmat

Tavoitteena oli saada tähän selvitykseen koko Pikassoksen toimialueen kuntien vastaukset erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseviin lapsiin liittyvistä kysymyksistä Päivähoidon tilannekatsaus 2001 –kyselystä. Tietoja Länsi-Suomen läänin osalta ei kuitenkaan ollut saatavissa. Etelä-Suomen lääninhallituksen raportissa oli kysely tilastoitu kunnittain.

Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten tilastoinnista ei ole mitään yleisiä suosituksia tai yhteisiä sopimuksia. Suuri osa kunnista tilastoi vain ne lapset, joilla on asiantuntijan lausunto. Osa kunnista tilastoi myös ne lapset, joiden kehitystä seurataan. Esimerkiksi Etelä-Suomen läänin kunnissa vaihteluväli kysymyksessä ”erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten % -osuus kaikista kunnallisessa päivähoitossa olevista lapsista” oli 0 - 23,5 %.

Viesti lausunnonantajille ja terapeuteille

Haastateltavat kertovat lapsia kuntouttavien ja tutkivien tahojen, lähinnä keskussairaaloiden, vähentäneen konsultaatio- ja ohjauspalveluitaan. Vastakkaisiakin kokemuksia toki on. Erittäin tärkeäksi koetaan edellä mainittujen tahojen ”jalkautuminen”, jotta tieto lapsen ja kunnan olosuhteista tulisi esiin myös lapsen kuntoutuksesta vastuussa olevalle taholle. Suurena ongelmana koetaan erityispäivähoitolausunnot, joissa lähes poikkeuksetta suositellaan lapsen sijoittamista päiväkotiin. Kaikkien erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten sijoittaminen pienen kunnan ainoaan päiväkotiin saattaa myös tehdä tilanteen kestävämmäksi. Haastateltavat kertovat esimerkkejä tilanteista, joissa kunnan ainoan päiväkodin ainoassa lapsiryhmäs-

sä on erityispäivähoitolausunnolla olevien lasten osuus peräti yli 50%! Kaikissa lausunnoissa kun on suositeltu päiväkotihoitoa...

Toisaalta kunnassa on ehkä tarjolla ainoastaan perhepäivähoitoa. Perhepäivähoitajien koulutustaso on noussut ja perhepäivähoitajien ammattitutkinossa on jopa mahdollista erikoistua erityislasten hoitoon. Kiertävän erityislastentarhanopettajan avulla perhepäivähoitajien ja ryhmäperhepäivähoitajien mahdollisuudet tarjota hyvää varhaiskuntoutusta ovat suuret! Onnistuneita esimerkkejä perhepäivähoitoon sijoitetuista erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevista lapsista varmasti löytyy, ja ne täytyy saattaa tiedoksi esimerkiksi kehitysvammanneuvoloille ja keskussairaaloille.

Erityispedagogiikan menetelmien ja termien ”aukikirjoittaminen”

Kiertävän erityislastentarhanopettajan suurimpana työn haasteena on päivähoiton kasvattajien asenteisiin vaikuttaminen. Positiivinen näkemys lapsesta ja päivähoidon mahdollisuuksista on hyvä lähtökohta olemassa olevien toimintakäytäntöjen arvioimiseksi ja muuttamiseksi. Moniammatillista tietoa ja osaamista on jo paljon. Ei ehkä tiedosteta, että peruspäivähoidon kuntouttava vaikutus on suuri; pienetkin menetelmät ja asiat vaikuttavat paljon. Kuntoutuksen asiat kuvitellaan vaikeiksi ymmärtää ja toteuttaa. Erityispedagogiikan menetelmät ovat todella kasvattajien mielissä mystifioituneet. Niissäkin kunnissa, joissa keltoa ei ole käytettävissä, tulisi panostaa arjen pedagogiikkaan ja sen arvon ymmärtämiseen.

Erityispäivähoidon tukitoimien tuotteistaminen

Haastatteluihin osallistuneen henkilöstön kertoman mukaan monessa kunnassa on ollut mahdollisuus saada erityisen tuen tarpeessa olevalle lapselle avustaja, mutta ei muuta tukea. Mikäli samassa ryhmässä on usealla lapsella oma avustaja, voi aikuisten suuri määrä tuoda rauhattomuutta ja organisointiongelmia. Tämän selvityksen luvussa Hyvät käytännöt kerrotaan integroidusta pienryhmästä, joka on hyvä vaihtoehto silloin, kun ryhmässä on useampia erityispäivähoitolausunnolla olevia lapsia.

Päivähoidon kustannukset herättävät monia kysymyksiä kunnallisessa päätöksenteossa. Tukitoimien vaikuttavuutta ja kustannuksia on kuitenkin tutkittu erittäin vähän. Tämän vuoksi tulisi luoda menetelmä, jonka avulla kunnat voivat yhtenäisin perustein arvioida päivähoitokustannuksia. (Svärd 2001.). Esimerkkejä tukitoimien tuotteistuksesta on jo muutamassa kaupungissa.

Toiveita osaamiskeskukselle

Kuntien mahdollisuudet palkata erityisasiantuntijoita perustason tukemiseksi ovat rajalliset, osittain mahdottomat. Lakisääteiset palvelut pystytään järjestämään, mutta uusia velvoitteita ei voida toteuttaa. Erityisasiantuntijan palvelut eivät ole päivähoidossa lakisääteisiä, joten ne jäävät usein järjestämättä. Oletettavaa on, että mikäli esimerkiksi erityislastentarhanopettajan palveluita olisi mahdollisuus saada tarpeen vaatiessa ja siinä muodossa ja

- yhteistyö yliopistojen kanssa (erityisesti Pori!)

Päivähoidon henkilöstön tieto- ja viestintätekniiikan osaamisen kehittäminen nousee yhdeksi toiveeksi osaamiskeskuksille. Ajankohtaista tietoa varhaiskasvatuksesta on saatavilla, esimerkiksi internetin kautta, mutta käytettävissä olevien välineiden ja ajan puute eivät anna internetin käyttöön riittäviä mahdollisuuksia. Toisaalta haastateltavat kokevat, että tieto on internetissä hajallaan, ”jopa hukassa” ja mahdollisuudet sen löytämiseen ovat monella kasvattajalla vähäiset. Tietotekniikan pedagoginen soveltaminen päiväkotihoidossa koetaan kehittämistoiveena monessa haastattelussa.

”Mirja Myöhäsen tiedote ”Ajankohtaista varhaiskasvatuksessa” helpottaa työtä ja auttaa pysymään ajan tasalla.”

”Stakesin tuki vallan verkossa!”

Käytetyt lähteet

Ahvenainen, O., Ikonen, O. ja Koro, J. 2001. Johdatus erityiskasvatuksen käytäntöön. Vantaa: Tummavuoren Kirjapaino Oy

Hautamäki, J., Lahtinen, U., Moberg, S. ja Tuunainen, K. 2001. Erityispedagogiikan perusteet. Juva: WS Bookwell Oy

Helenius, A., Karila, K., Munter, H., Mäntynen, P. ja Siren-Tiusanen, H. 2001. Pienet päivähoidossa. Juva: WS Bookwell Oy

Ikonen, O. & Virtanen, P. (toim.). 2001. HOJKS –erilaisia oppijoita, erilaisia lähestymistapoja. Jyväskylä: Gummerus

Ikonen, O., Juvonen, J. ja Ojala, T. (toim.). 2002. Kohtaamisia koulupolulla. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy

Kerola, K. (toim.). 2001. Struktuuria opetukseen. Porvoo: WS Bookwell Oy

Ladonlahti, T., Naukkarinen, A. ja Vehmas, S. (toim.) 1999. Poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Juva: WSOY

Parrila, S. 2002. Perhepäivähoito osana Suomalaista päivähoitojärjestelmää. Oulu: Oulu University Press.

Pihlaja, P. & Svärd, P-L. 1997. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Porvoo: WSOY

Pihlaja, P. 1998. Päivähoidon syrjällä –erityispäivähoito 1997. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki: Oy Edita Ab

Puroila, A-M. 2002. Kohtaamisia päiväkotiarjessa. Oulu: Oulu University Press.

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. 2002. Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Helsinki: Edita Prima Oy

Takala, M. & Keso, P. Relto –toiminta Helsingissä 1996-1999. Erityislastentarhanopettaja tavallisessa päiväkodissa. Loppuraportti. Helsingin kaupungin Sosiaaliviraston julkaisusarja B6/1999

Viitala, R. Kaikki hyvin? Varhaiserityisopetus osana päivähoitoa. Teoksessa Ladonlahti, T., Naukkarinen, A. ja Vehmas, S. (toim.) 1999. Poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Juva: WSOY

Julkaisematon lähde: Böök, K., Ruohonen, K. ja Vilppo, L. 2002. Resursierityislastentarhanopettajatoiminta Tampereella 2001-2002

Resurssikeskuskokeilu Hippoksen päiväkodissa 1.9.2001-30.6.2002. Väliraportti.

Liitteet

Liite 1. Pikassos Oy:n toimialueen seutukunnat

Kanta-Häme

Hämeenlinnan seutukunta	Riihimäen seutukunta	Forssan seutukunta
Hattula	Hausjärvi	Forssa
Hauho	Loppi	Humppila
Hämeenlinna	Riihimäki	Jokioinen
Janakkala		Tammela
Kalvola		Ypäjä
Lammi		
Renko		
Tuulos		

Pirkanmaa

Tampereen seutukunta	Ylä-Pirkanmaan seutukunta	Kaakkois-Pirkanmaan seutukunta
Kangasala	Juupajoki	Kuhmalahti
Lempäälä	Kuru	Luopioinen
Nokia	Längelmäki	Pälkäne
Pirkkala	Mänttä	Sahalahti
Tampere	Orivesi	
Vesilahti	Ruovesi	
Ylöjärvi	Vilppula	
	Virrat	

Etelä-Pirkanmaan seutukunta	Lounais-Pirkanmaan seutukunta	Luoteis-Pirkanmaan seutukunta
Kylmäkoski	Mouhijärvi	Hämeenkyrö
Toijala	Suodenniemi	Ikaalinen
Urjala	Vammala	Kihniö
Valkeakoski	Äetsä	Parkano
Viiala		Viljakkala

Satakunta

Rauman seutukunta	Pohjois-Satakunnan seutukunta	Kaakkois-Satakunnan seutukunta	Porin seutukunta
Eura	Honkajoki	Huittinen	Harjavalta
Eurajoki	Jämijärvi	Kokemäki	Kullaa
Lappi	Kankaanpää	Köyliö	Luvia
Kiukainen	Karvia	Punkalaidun	Nakkila
Kodisjoki	Kiikoinen	Säkylä	Noormarkku
Rauma	Lavia	Vampula	Pomarkku
	Merikarvia		Pori
	Siikainen		Ulvila

Liite 2. Toteutuneet haastattelut ja haastatteluissa edustettuina olleet kunnat

Kanta-Häme:

1. Hämeenlinnan seutukunta (ei Hämeenlinna): to 28.11 klo 13-15 Hämeenlinnassa
 - edustajat seuraavista kunnista: Janakkala, Hattula, Kalvola, Lammi, Renko, Tuulos
 - yhteensä 13 haastateltavaa
2. Hämeenlinnan kaupungin kiertävät erityislastentarhanopettajat ja päivähoidon puheterapeutti:
ti 19.11 klo 13-15
 - yhteensä 4 haastateltavaa
3. Riihimäen seutukunta: ti 19.11 klo 9-11 Riihimäki
 - edustajat seuraavista kunnista: Hausjärvi, Loppi, Riihimäki
 - yhteensä 9 haastateltavaa
4. Forssan seutukunta: ti 26.11 klo 14.30-16 Forssa
 - edustajat seuraavista kunnista: Forssa, Humppila, Jokioinen, Tammele
 - yhteensä 12 haastateltavaa

Pirkanmaa:

5. Tampereen seutukunta (ei Tampere): ma 18.11 klo 13-15 Pirkkala
 - edustajat seuraavista kunnista: Lempäälä, Nokia, Pirkkala, Vesilahti, Ylöjärvi
 - yhteensä 15 haastateltavaa
6. Kangasalan kunnan päivähoidon työntekijät: ma 25.11 klo 9-11
 - yhteensä 7 haastateltavaa
7. Tampereen kaupungin päivähoidon työntekijät: ma 18.11 klo 9-11
 - yhteensä 9 haastateltavaa
8. Ylä-Pirkanmaan seutukunta: pe 29.11 klo 9-11, Juupajoki
 - edustettuina seuraavat kunnat: Juupajoki, Mänttä, Vilppula, Virrat
 - yhteensä 7 haastateltavaa
9. Oriveden kaupungin päivähoidon työntekijät: ke 20.11 klo 9-11
 - yhteensä 4 haastateltavaa
10. Kaakkois-Pirkanmaan seutukunta: ma 25.11 klo 13-15 Pälkäne
 - edustettuina seuraavat kunnat: Luopioinen, Pälkäne, Sahalahti
 - yhteensä 12 haastateltavaa
11. Etelä-Pirkanmaan seutukunta: pe 22.11 klo 9-11 Toijala

- edustettuina seuraavat kunnat: Kylmäkoski, Toijala, Urjala, Viiala
 - yhteensä 10 haastateltavaa
12. Lounais-Pirkanmaan seutukunta: ti 26.11 klo 9-11 Äetsä
- edustettuina seuraavat kunnat: Mouhijärvi, Vammala, Äetsä
 - yhteensä 7 haastateltavaa
13. Luoteis-Pirkanmaan seutukunta: to 21.11 klo 13-15 Ikaalinen
- edustettuina seuraavat kunnat: Ikaalinen, Parkano, Viljakkala
 - yhteensä 14 haastateltavaa

Satakunta:

14. Rauman seutukunta (ei Rauma): ti 10.12 klo 9-11 Rauma
- edustettuina seuraavat kunnat: Kiukainen sekä tutkija Mirja Myöhänen
 - yhteensä 2 haastateltavaa
15. Rauman kaupungin päivähoiton työntekijät: ma 9.12 klo 12-14
- yhteensä 5 haastateltavaa
16. Kaakkois-Satakunnan seutukunta: ti 10.12 klo 13-15 Huittinen
- edustettuina seuraavat kunnat: Huittinen, Punkalaidun, Säskylä, Vampula
 - yhteensä 7 haastateltavaa
17. Porin seutukunta (ei Pori): ke 11.12 klo 13-15 Ulvila
- edustettuina seuraavat kunnat: Harjavalta, Luvia, Nakkila, Pomarkku, Ulvila
 - yhteensä 9 haastateltavaa
18. Porin kaupungin kiertävät erityislastentarhanopettajat ja kasvatustoiminnanohjaaja: ma 9.12
klo 8.30-11
- yhteensä 3 haastateltavaa
19. Pohjois-Satakunnan seutukunta: to 12.12 klo 13-15 Kankaanpää
- edustettuina seuraavat kunnat: Kankaanpää, Lavia, Merikarvia, Siikainen
 - yhteensä 8 haastateltavaa